

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԵՐԵՎ ԲԱՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆՔ

- Ա. ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳՈՒԹ
Բ. ԳԵՂԵՑԻԿՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏՔ
Գ. ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ԶԲՕՍԱՆՔՆԵՐՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՅՊՈԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՐԵԱՆ.

1880

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ Ք

Գ

ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՋԲՕՍԱՆՔՆԵՐՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՄԵԱՆ

—
1880

ՆՈՒԷՐ

ՀԱՄԱԿՐԱՆԱՅ

ԱՌ

ՍԱՀԱԿԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

ՍԱՄԱԹԻՈՑ

1-586 uck

Ա.

Հիւկ0, ամէն դարուց բանաստեղծներուն մեծագոյնն, անցեալ տարի Մարտիիոյ գործաւորաց Համաժողովոյն ի նպաստ Լուի Պլանի կողմէ տրուած մի բանախօսական հանդէսն բանալոյ համար խօսած մի սքանչելի ճառն, մին այն ճառերէն զորս ինքն միայն գիտէ ըսել եւ որք յաճախ աւելի երկնադդեցիկ մարգարէի ներշնչմունք կը թուին քան սոսկ բանաստեղծի կամ պերճախօսի խորհրդոց ու զգացմանց արտայայտութիւն, կը վերջացնէր այս խօսքերով. « Եթէ խո-

(*) Այս բանախօսութիւնն արձանագործ է Սամաթիոյ Սահակեան Սանուց ընկերութեան լսարանին մէջ ի 10 ֆեւր. 1880 :

նարհեցնեմք մեր աչերն, կը տեսնեմք միջատն որ կը խլորտի խոտոյն մէջ, եթէ վեր վերցընեմք մեր գլուխն, կը տեսնեմք աստղն որ կը շողայ հաստատութեան մէջ: Ի՞նչ կ'ընեն. մի եւ նոյն բանն: Միջատն կ'աշխատի յերկրի, աստղն կ'աշխատի յերկինս. անսահմանութիւնն կը բաժնէ եւ կը միացնէ զնոսա: Ամէն ինչ անհունն է: Ի՞նչպէս այս օրէնքն չլինի մարդոյն օրէնքն: Նա եւս կը կրէ տիեզերական ուժոյն ազդեցութիւնն, եւ կը կրէ վայն կրկնապէս, կը կրէ մարմնով, կը կրէ ոգւով: Իւր ձեռնն կը զանգէ զհող, իւր հոգին կ'ընդգրկէ զերկին. նա կաւ է ինչպէս միջատն, եւ արփային է որպէս աստղն: Կ'աշխատի եւ կը խորհի: Աշխատութիւնն կեանքն է. մտածութիւնն լոյսն է: »

Այս խօսքերով իննեւտասներորդ դարու աւագ հանճարն կը հաստատէր ԱՇԽԱՏՈՒԹԵԱՆ հարկն: Աշխատութիւնն, այո՛, մի օրէնք է հարկադրուած մարդոյն վերայ ի նմանէ որ զընութիւնն ըրաւ, հարկադրուած այն ամէն բանի վերայ որ կ'ապրի, որ կայ: Հանքերու մէջ հիւլէներն կը շարժին, զիրեար կը քաշեն կամ կը վանեն: Բոյսն կ'աշխատի, չէ անգործ. կը մղէ իւր արմատներն

երկրի ընդերաց մէջ իբր հազարաւոր բերաններ կենսատու հիւթոց ի խնդիր, եւ իւր ճիւղերն կ'արձակէ միջոցին մէջ օդ եւ լոյս ծծելոյ համար: Կենդանիք կ'աշխատին, այն որ կը թռչի, այն որ կը սողայ, այն որ քառատրոփ կ'ընթանայ, կ'աշխատի, եւ եթերային անհունութեան դաշտերուն մէջ թաւալող լուսեղէն մարմինք կ'աշխատին, կը դառնան, կը դառնան անդուլ այն կեդրոնին շուրջն ուստի կը ճառագայթէ ի նոսա այն լոյսն ու ջերմութիւն որովք կը սնանին: Աշխատութիւն. այս է տիեզերական օրէնքն. ոչինչ կը խուսափի անտի: « Մրցում ապրելոյ համար », երբ Տարվին արտասանեց այս բառն, կրնար Արքիմէդէսի պէս դռնէլ էրէֆա, էւրէֆա, զի տիեզերական շարժման եւ յառաջդիմութեան գաղտնիքն գտած էր: Մարդն հպատակ է այս օրինաց, ինչպէս ամէն էակ. չիք կեանք առանց աշխատութեան. չիք աճում եւ զարգացում առանց նորա: Բնութիւնն յինքեան ունի ամենուն սնունդն. բայց պէտք է խնդրել, եւ երկրի արգանդն այն ատեն աւելի արգաւանդ է՝ երբ կը թրջուի մարդկային ճակատու քրտամբ: Մարդն կը ծնանի մերկ

եւ տկար, տկար, այո՛, քան շատերն կեն-
դանիններէն որք մասամբ գողցես աւելի
նպատաւորուած են բնութենէն, որ զգե-
ցուցած է զայնա եւ տուած է իւրաքան-
չիւրին իւրեան պաշտպանութեան համար
գէնքեր. փիղն ունի իւր վրիժակներն, ա-
ռիւծն իւր ճիրաններն, ցուլն իւր եղջիւր-
ներն, արծիւն իւր մագիլքն, մեղուն իւր
խթանն, իժն իւր թոյն. բայց մարդն, տկար
Փիղիքապէս, ունի իւր խնացականութիւնն
որով կը հպատակեցնէ ինքեան բնութեան
գորութիւններն, կը նուաճէ հակառակամարտ
ոյժերն եւ իւր մարմնոյն տկարութեան օ-
ժանդակ տալով զայնա՝ կ'ապահովէ իւր
կեանքն ու կ'ստեղծէ իւր երջանկութիւնն:
Մարդոյն ամէն կարողութիւնք, Փիղիքական
թէ խնացական, տարրական վիճակի մէջ տըր-
ուած են նմա, հարկ է որ զարգացնէ զայնա
եւ գործածէ իւր պիտոյքն գոհացներոյ:
Հարուստն ու աղքատն, գիտունն թէ տգէ-
տրն, գործաւորն թէ դրամատէրն, տէրն
թէ ծառայն հաւատարապէս ստիպուած են
աշխատիլ. այն որ չունի՝ պէտք է որ շահի,
եւ ունեցողն պարտի ջանալ չիորոսնել, այլ
բնդհակառակն աճեցնել իւր ունեցածն. եւ

յետոյ, ոչ ոք անկարօտ է. պէտքն ու կա-
րօտութիւնն ամենուրեք են, աղքատու-
թիւնն բազմաձեւ է, եւ կը բնակի այնքան
հարստին պալատին մէջ որչափ աղքատին
խրճիթին. ոսկւով հարուստն աղքատ է խել-
քով. ուսեալն պէտք ունի դրամոյ, գորա-
ւորն մտքով կ'աւ ինչքով՝ տկար է մարմնով
եւ կը կարօտի Փիղիքական գորութեան: Ոչ
ոք ինքզինք գերծ կարէ համարիլ աշխատու-
թեան օրէնքէն, ոչ իսկ այն որ ի ծնանելն
առձեռնպատրաստ կը գտնէ հազարաւոր
տարիներ ապրելոյ համար բաւող հարստու-
թիւն մի. լաւ, բայց պէտք է մշակել մտա-
ւոր կարողութիւններն. իւր բովանդակ հա-
րստութեամբն մի անբան մնալոյ երկիւղն ու
վտանգն պէտք է որ դրդեն զնա յաշխա-
տութիւն: Բնութիւնն կը պահանջէ որ ա-
մէն ձեռքի մէջ մի գործի լինի. նաւաւարն՝
իւր թիակն ունենայ, մշակն՝ իւր բահ, եր-
կաթագործն՝ իւր մուրճ, կոշիկակարն՝ իւր
հերիւն, հիւսնն՝ իւր ուրագ, երկրաչափն ու
ճարտարապետն՝ իւրեանց կարկին, մեքենա-
գործն իւր մեքենայն, բժիշկն՝ իւր ականջա-
փողն, նկարիչն՝ իւր վրձին, արձանագործն՝
իւր գրոց, երաժիշտն՝ իւր դաշնակ, կինն՝ իւր

ասեղ, մատենագիրն՝ իւր գրիչ. վատ ու անարժան է անգործի ձեռնն. պէտք է որ դասանայ այն. զմարդ արարչութեան թագաւոր կոչած են. ուրեմն գործին է նորա մականն: Աշխատութիւնն կ'ազնուացնէ եւ կ'ազատէ. աշխատութեամբ, ճարտարութեամբ եւ գիտութեամբ միջին դարու ըստրուկ ժողովուրդն ազատագրուեցաւ, եւ իւր մարդկային իրաւունքներն ստանալով, հաւասար բազմեցաւ խրոխտ՝ այլ ծոյլ ու տգէտ ազնուականին: Աշխատութիւնն յանկախութիւն կը տանի, եւ ամենէն մեծ մարդիկ իւրեանց գործոց զաւկներն եղած են: Եւ ինչ որ ճշմարիտ է անհատներու համար՝ ճշմարիտ է նաեւ ազգերու համար: Ազգերու եւ ժողովուրդներու համար այլ չիք կեանք եւ երջանկութիւն անաշխատ եւ անվաստակ. ծոյլ ու դատարկապորտ ազգերու բաժինն են չղթայ եւ կուռփ, ստրկութիւն եւ աղքատութիւն: Երբ մի ժողովուրդ չը ջանայ զարգացնել բնութենէն իւրեան տրուած բարոյական ու նիւթական զօրութեան տարրերն, չմշակէ իւր յատկութիւններն, օգուտ չքաղէ զինք չըջապատող պարագայներէ եւ չշահեցնէ այն խմացականու ֆիզի-

քական հարստութիւններն զոր շնորհած է նմա երկինք, թող երբէք երանութեան չակնկալէ արեգական տակ: Վնչ պարտեղոյն կը գոչին երբեմն. պէտք է գոչել աւելի ճշգիւ վնչ ծուլին: Ժիր մշակին ձեռաց տակ խոպան ու քստմնափուշ դաշտն մի պարտէզ կը դառնայ ծաղկալից, եւ տխուր աւերակներ կարեն յառնել իւրեանց փոշիներէն՝ թէ փչէ ինոսա շունչ աշխատութեան:

Այսպէս ուրեմն աշխատութիւն անհատից եւ ժողովրդոց համար անհրաժեշտ մի պայման է կենաց՝ զարգացման եւ երջանկութեան, եւ մի օրէնք տիեզերական որում ենթարկեալ է ամէն ինչ միջատէն սկսեալ որ, Հիւկոյի բաւերով խօսելով, « խոտին մէջ կը խլրտի» մինչեւ աստղն « որ կը չողայ հաստատութեան մէջ»: Պատիւ աշխատութեան...

Բ

Սակայն որչափ որ մի հարկ է աշխատութիւն, այնքան եւ անհրաժեշտ է ՁԲՕՍԱՆԲՆ , — հանգիստն ու զուարճութիւնն . մարդկային գործունէութեան աղեղնն չկարէ միշտ լարուած ու ձգտեալ մնալ . պէտք է թուլացնել զայն մերթ Ընդ մերթ որպէս զի պահէ իւր առաձգականութիւնն : Թէպէտ եւ նոյն իսկ աշխատութիւն կը կրէ իւր մէջ քաղցր հեշտութիւններ, թէպէտ բնութեան հեղինակն աշխատութեան խորն թաղած է հաճոյից այնպիսի դանձեր որոց անձանթ է դատարկասունն , որպէս զի այս քիչ շատ տաժանելի հարկն ամօքէ ու զմարդ մղէ յայն, թէպէտ եւ գիտեմք որ գործաւորին համար իւր գործին քաղցր է եւ իւր յետին վայրկենին մի մորմոքանաց ակնարկ կը թողու աչ ատարկային վերայ որոյ հետ այնքան վաստակեցաւ եւ որ սպրեցոյց, աղնուացոյց, մեծցոյց զինքն եւ զոր կարէր այնքան հպարտութեամբ ցոյց տալ որչափ

Թագաւորն իւր գաւազանն , թէպէտ գիտեմք թէ վաստակաւոր ճակատու քրտանց արդիւնքն որչափ անոյշ է , որքան կը վարձատրէ աշխատողն մի միակ տեսիլն իւր երկոց արգասեաց , թէ ինչպէս ակտրթ է մարդոյն հովանին ծառոյն զոր ինք տնկեց , հոտն ծաղկին զոր ինք ոռոգեց , համա պըտղոյն զոր ինք հասունցուց , թէ ինչպէս մարդ իւր մի երկին վերայ կը գուրգուրայ իբր մի զաւկի վերայ եւ իւր բոլոր յոգնութիւնքն ու վաստակքն կը մոռնայ երբ կը տեսնէ զայն , թէպէտ ճշմարիտ է այս , բայց հարկ է , մի բնական՝ առողջապահական հարկ է մարդոյն համար իւր սովորական աշխատութիւններէն դուրս գրօս փնտռել եւ կազդուրում տալ իւր մարմնոյն ու մտքին : Սակայն պէտք է հասկանալ միանգամ ընդ միշտ «գրօսանք» բառին բուն իմաստն : Զրօսանքն դարձեալ մի աշխատութիւն է , բայց աւելի հեշտ , նուազ ծանր ու ստիպիչ գործունէութիւն մի , աշխատութեան փոփոխութիւն մի մանաւանդ . ահա՛ գրօսանքն : Մարդոյն սովորական աշխատութեանց մէջ , այն վատակոյ բաժնին մէջ զոր ստանձնած է ընկերութեան հաւաքական գործէն , իւր կարո-

ղութեանց այս կամ այն աւելի կը յոգնի, այս կամ այն աւելի պարտաւոր է գործածել, եւ հետեւաբար միւսներն այն միջոցին անգործ կը մնան կամ գէթ չգործեն այնչափ որչափ միւսն. միոյն ամենօրեայ աշխատութիւնն աւելի դնդերաց եւ մարմնոյ ոյժ կը պահանջէ քան մտաց. միւսոյն գործն մտաւորական է մանաւանդ. այս կը քայլէ մինչեւ երեկոյ, այն ստիպուած է մնալ կըստ մի գործուոյ վերայ կամ անձուկ հաշուետան մի մէջ մի մայր-տետրի վերայ. բայց մարդոյն այլ եւ այլ կարողութեանց կիրառութեան մէջ հասարակչութիւն կարեւոր է, ապա թէ ոչ չգործածուածներն կը բխանան եւ անդու գործունէութեան մէջ եզոյն կը տկարանայ ու կը մաշի չուտով. պէտք է փոփոխել դերերն, եւ ահա այս փոփոխումն կը գոյանայ զբօսանքն, հաճոյքն. կարողութեանց ոմանք կը հանգչին եւ այլք որ անգործութեան մէջ էին՝ կ'սկսին գործել աշխուժիւ. հասարակչութիւնն կը հաստատուի, ներդաշնակութիւն կը տիրէ անդամոց, գործարանաց, կարողութեանց մէջ. թեթեւցած կ'զգայ մարդ ինքզինքն մի բեռն, որ կ'ընկճէր զինքն, կը հրճուի, կը վերակազմի, կը վե-

րանորոգի, եւ այնուհետեւ, հետեւեալ ժամուէն կամ հետեւեալ օրն, նոր ու դալար աշխուժիւ կ'երթայ լծուիլ իւր սիրելի լծոյն:

Ահաւասիկ զբօսանքն, ճամբարիտ՝ բանաւոր եւ փրկաւտ զբօսանքն: Այս կերպ հասկացուած զբօսանքներն կ'ազնուացնեն եւ կը կատարելագործեն անհատներն ու ժողովուրդներն՝ զուարճացնելով զնոսա, եւ այս այնքան ճամբարիտ է որ մի ժողովրդի բարոյական մեծութեան եւ յառաջացման հայելին կարեն համարուիլ նորա զբօսանքներն եւ սոքօք կարեմք մեկնել զայնս:

Հիմայ տեսնեմք թէ ինչ են մեր մէջ, մանաւանդ Պօլսոյ վերայ խօսելով, զբօսանքներն, թէ կը համապատասխանեն զբօսանաց նպատակին, եւ՝ հակառակ պարագային մէջ՝ ինչ պարտին լինել:

Գ.

Չափազանցութիւն ըրած չլինիմ, կարծեմ, երբ ըսեմ թէ մեր ժողովրդեան զբօսանաց գլխաւորներէն մին է ՈԳԵԼԻՅ ԸՄՊԵԼԵԱՅ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՆ : Բաքոս այն աստուածն է զուարճութեան որ ամենէն շատ երկրպագուներ ունի մեր մէջ եւ իւր տաճարք, որպէս կ'անուանեն ըմպելեաց վայրերն, լի են նոցա ամբոխով : Այս մարութիւն ոչինչ ընդհատ ընդհանուր է Եւրոպոյ եւ Ամերիկայի մէջ, բայց նոցա մէջ ընկերութիւններ եւ այլ միջոցներ օր քան զօր կը ջանան պակսեցնել արբեցողներու թիւն. իսկ մեր մէջ, հազիւ դպրոցին գրասեղաններէն զերծած, պատանիք իսկ սյնքան չուտով կ'ընտանենան արբեցողիչ բաժակաց : Ամէնքն կը դիմեն մոռնալ զինքեանաւ աշխօղին մէջ. ամէն զբօսարանի մէջ գինոյ, օղիի, քօնեաքի գաւաթներ լցուած խռիւղած են ամէնուն առջեւ, եւ զինեառնց սեղաններն շուրջ կը սլատէ մի սլար արբեցողաց. կար-

բենան նաեւ տուներու մէջ : Եւ ի՞նչ կը խնդրեմք այդ ըմպելեաց մէջ . զուարճութիւն, զբօսանք. — բայց այդ կրակէ ջուրերն, ինչպէս կը կոչեն վայրենիք, կ'այրեն մեր ստամոքսն եւ կ'ապէցնեն զմեզ, եւ ո՛ր է զբօսանքն. մեր ո՛ր կարողութիւնն կը գործէ աստ իւր կարգին. ընդհակառակն մեր մոռաւոր կարողութիւնքն կ'ընդարմացնեմք եւ մեր Ֆիզիքական կազմածն ծանր հարուածներ կ'ընդունի յորոց յաճախ պիտի ընկճի հուսկ յետոյ : Թերեւս չափաւոր գործածութիւն մի ինչ ինչ ըմպելեաց, մանաւանդ գինոյն սեղանի վերայ, կարէ օգտակար լինել, գրգռում տալ մեր յոգնած ջղերուն եւ երագել գործարանաց յամրացեալ գործունէութիւնն, բայց զեղծումն քանի աղետալի է : Մ'հ, յաճախ գործաւորն՝ արհեստաւորն կուգայ գինեառն սեղանին վերայ թողուլ իւր օրական շահն, մինչ անդին իւր կիներն ու զաւակունք, նօթի, կ'սպասեն որ անունդ բերէ իւրեանց հայրն, եւ սա յաճախ կը դառնայ տուն ձեռնունայն՝ դանդաճելով՝ վայրագ, եւ մտքիւն հարուածք կը տեղան կնոջ ու զաւակաց վերայ եւ ընտանեկան յարկն մի դժօխք կը դառնայ ուր

1-5866

խառն կը լսին հայհոյութիւնք եւ հեծմունք : Ո՛հ , ամէն մարդ կը պարպէ անդ իւր քսակն , զի գինեհարն ոչ եւս գիտէ թէ ինչ կ'ընէ , եւ հաշիւ՝ հեռատեսութիւն՝ տնտեսութիւն թուած գացած են ի բաց : Հետեւեալ օրն ի զուր կը փնտռէ իւր գրպանին մէջ դրամն զոր մի կարեւոր պէտք գոհացնելոյ սահմանած էր : Այս ըմպելեաց երկար գործածութեան մարմնոյ եւ մտաց առողջութեան վերայ ըրած կործանիչ ազդեցութիւնն անուրանալի է եւ բիւրաւոր փորձերով ապացուցուած : Զգածութիւնք , լուսնոտութիւն , անզգայութիւն , անգամալուծութիւն , անմարտողութիւն , ասլութիւն , տկարութիւն յիշողութեան , դանդաղմունք , յիմարութիւն իսկ եւ ծնդունն ու մահ անժամ ողբալի հետեւանք են ալքօսի անխտհեմ գործածութեան : Տօքթէօս Մաքս Բաուչար , գաղիացի նշանաւոր բժիշկն , որ մտային հիւանդութեանց պատճառներուն վերայ երկար խոյզեր ըրած է , գիտած է որ Գաղիոյ Շարանթօնի յիմարանոցն ընդունուած 176 յիմարաց վերայ 60ին մէջ ոգելից ըմպելոյ չարաչար գործածութիւնն մեծ գեր ունեցած էր , եւ դարձեալ 82 ընդհանուր անգամալուծութեան պարա-

գայից մէջ 24 ին պատճառ պէտք էր համարել զալքօս : Վիճակագրութիւնք ցուցած են նաեւ թէ ոճրագործութիւնն յաճախ զոյգ կ'ընթանայ արբեցութեան , թէ ոգելից ըմպելիքներն են մանաւանդ որ մթին բանտերուն կը զրկեն իւրեանց բնակիչներն , եւ յաճախ դահճի սակրին իւր որսն : Զի , աւաղ , գինեզէն մարդն մի անբան , մի զազան է այլ եւս , մի կոյր եւ անգիտակից զօրութիւն է , քանզի մարած է ի նմա բանն , այն ջահն ներքին եւ աստուածային որ կը լուսաւորէր զնա եւ կ'առաջնորդէր նմա , եւ այլ եւս ինչ եղեռանց չէ կարող նա , նա յորում մի կատաղի դեւ կը մոլի . ամենէն հեզն ու բարին կրնայ բաժակին հետ մոլեգնութիւն ըմպել եւ թիկնաթոռէն երթալ ի կախաղան : Իսկ զաւակներն գինեմոլներու . ո՛հ , խեղճ ու անմեղ արարածներ որ կը քաւեն իւրեանց հօր յանցանքն՝ ժառանգելով նորա ֆիզիքական ու բարոյական հաշմութիւնքն ու ախտերն . այդպիսեաց զաւակունք տկար են մարմնով եւ ջղային հիւանդութեանց տրամադիր , իսկ մտապէս կը կրեն հօր ընդարմացեալ եւ ասլած ուղեղին տպաւորութիւնն . . . : Գինեմոլութիւնն ու-

րեմն մի զբօսանք չէ . նա ոչ թէ կը կազմէ եւ կը վերաշինէ զմեզ՝ ներդաշնակութիւն դնելով մեր կարողութեանց գործունէութեան մէջ, այլ կ'ապականէ եւ կ'աւերէ զմեզ նիւթապէս եւ բարոյապէս :

Դ

Ծնելէն մի այլ հանգիստն ու զբօսն է մեր , մեր , աւանդ , ոչ թէ միայն հասուն մարդոց ու երիտասարդաց , ոչ թէ միայն յաճախ անպէխ սպտանեաց խակ , այլ եւ տիկնանց եւ օրիորդաց : Ցաւալի՜ ճշմարտութիւն , բազումք մեր տիկիկներէն եւ օրիորդներէն կը ծխեն , կ'ընեն այն ինչ որ կրթեալ ազգաց գէթ իգական սեռին մէջ անհամեստից բաժինն է . իւրեանց փափուկ կրծերն չեն դժգմիր այն հեղձուցիչ ծուխէն եւ գէթ չեն խնայեր իւրեանց դէմքն այն դեղնութենէն զոր ծխախոտի ծուխն կը տարածէ զրեթէ ամէն ծխողներու երեսի վերայ : Ոգին գրգռիչ է , ծխախոտն թմբեցուցիչ . միոյն մէջ մի գրգռումն կը խնդրեմք՝ թէ եւ կեղծ եւ

վաղանցիկ , զի այդ կարճատեւ գրգռման գրեթէ իսկոյն կը յաջորդէ ջղաց տկարութիւն ու լքումն , միւսոյն մէջ , որպէս ափսոսինն ու հաշիւին մէջ Ասիոյ ժողովուրդք , թմրութիւն ու անուրջ կը խնդրեմք . եւ կը ներմուծեմք ի մեզ այդ թոյնն , այո՛ , զի ծխախոտն մի թոյն է : Մանաւանդ ծխամուկներ չալակսին առ մեզ . ուր որ կազմուած կը տեսնեմք մի ակումբ , ահա ծխախոտի մուկը կը պատէ զայն իբրեւ մի ամպ եւ կը կազմէ մի մղձկուտ՝ զարդահոտ եւ ապառոզք մթնոլորտ . եւ այնչափ է մեր մոլութիւնն զի կը ծխեմք նաեւ ուր ամէն երկրի մէջ պատշաճութիւն կ'արդելու ծխել , թատեր՝ նուագահանդիսից՝ լսարանաց մէջ . այնքան վարժուեր եմք այդ թոյնին եւ այնքան բնական կ'երեւի մեզ ծխելն . չծխողն մի երեւոյթ է հազուադէպ եւ զարմանաց արժանի : Բայց գիտութեան փորձերն կը հաստատեն թէ «մտաց յստակութիւնն կը բթի , բերանացի եւ գիմային բացատրութեան կարողութիւնք կ'եղծանին , յիշողութիւնն կը փնասի , եւ , ծայրայեղ պարագայից մէջ , ամբողջովին կը կորսուի . շունչն կ'ապականի , բերանին ներքին մաշկն կը փնասի եւ կարէ յա-

ռաջ գալ մի ծանր խաղաւարտ, սեռային կարողութիւնն կը թմրի եւ, եթէ մարտողութեան խողովակէն ստամոքսին մէջ անցնի այս խոտ, իսկոյն կը թուեաւորէ: » (*)

Այս փնտններն չեմք զգար զի տակաւ կ'ազդէ թոյնն, բայց փնտն քանի կ'երթայ՝ կ'աճէ. թոյնն կը դիզուի, եւ ահա մի օր այլ եւս չափազանց ուշ է ազատելոյ համար նորա ազդեցութենէն: Այս խոտին ուղեղին վերայ, մանաւանդ ծխամոլներու, ըրած աղիտաբեր ազդեցութիւնն ցոյց տալոյ համար բաւ կը համարիմ յառաջ բերել աստ Օկիւսդէ Լիւչիի հետեւեալ հատուածն.

« Աքսորանաց մէջ, կ'ըսէ նա, (զի Լիւչի ժէրսէյ ապաստանած էր փախչելով մի անիրաւ դատաւարտութենէ), տեսայ իմ երկրէս մի տղայ որ հանձարամիտ քերթող էր, կրակոտ, անհանգիստ, անդադար դողդոջուն ու բոցացայտ աւիւնով եւ սիրով մին այն մատղաշ, դալար, անհանդարտ ու բարի էակներէն որք ամենուրեք կը մոռցնեն քեզն ժողկահութիւնդ եւ զորս իսկոյն եղբայր կամ որդի կ'ընես քեզ, որ հէք ողբազին աքսորա-

կան մ'եմ: Նա յայնժամ կը խոստանայր, երբ ժամն հասնէր, մի ոյժ եւ մի լոյս լինել իւր սերնդեան համար. Գաղիա դարձաւ, եւ չգիտեմ ինչ պատճառաւ՝ սկսաւ մոլեգինս ծխել: Այդ օրինակ բնութիւնք ոչ բարիքն եւ ոչ չարիքն կարեն անկատար՝ կիսով իմն ընել: Իւր ունեցած բոլոր կիրքն ու կորովն ցնդեցաւ դնաց. հայրենիք, ընտանիք, սէր, բարեկամութիւն, շահ, արժանապատուութիւն, առողջութիւն, ծխափայտն ամէն բան կ'ընեց: Երբեմն կուգայր զիս տեսնել, յիշատակաւ, ինքզինք այնքան մարած չկարծելով. կը նստէր իմ դիմաց, առանց բառ մի արտասանելոյ, կիսով վերցընելով իւր չուրջն մի անորոշ հայեցուած, երբեմն երկինքն այնքան փայլատափանց: Եթէ առանձին լինէինք, իւր գրպանէն կը հանէր զգուշութեամբ ամէն ձախորդ չփումէ պահպանուած ու զգեցուած ծխափող մի, եւ զայն կը մերկացնէր ինչպէս մի մայր պիտի ընէր իւր որդին, կը ցուցնէր ինձ նորա սեաւ ձանձախաղթին ցուրտ ու հիւանդագին հպարտութեամբն այն քիմիազէտին զոր մաշեցուցած է աշխատութիւնն: Ես չզարմանայի, կը զայրանայի: Յետոյ յամբարար

(*) Պոյեէ, Գիսական բառարան. Յխախոս:

վերստին պահարանին մէջ կը դնէր այս ամենաախրելի ծխախոզն, կը լեցնէր զայն կրօնական երկիւղածութեամբ, յարգանքը կը վառէր, եւ, անտես առնուած բարեկամի մի տխուր ժպտովն ժպտեւով, լռիկ կ'ենէր կ'երթայր որպէս եկած էր:» Տխուր պատկեր ծխախոտոյ գործած բարոյական աւերին: Այս աւերն, առանց թերեւս մեր նշմարելոյն, քանի քանի երիտասարդ անձերու վերայ կը գործուի մեր մէջ. եւ մեք, անգէտ, «խեղճն, երբեմն սրջափ աշխոյժ, հանձարեղ ու գործօն էր, ինչ եղաւ իրեն» կ'ըսեմք ու կ'անցնիմք. եւ քանիներ կը տկարանան յետոյ խնայականութեամբ՝ որք այնքան վառվառն եւ ուշիմ էին դպրոցական կեանքի մէջ: Այսպիսի անկումներու եւ խաւարումներու մէջ, եթէ քննուի, քանի մեծ դեր ունի արդեօք ծխելոյ մոլութիւնն: Եւ չհասկանամ թէ ինչ կայ հաճոյք այդ ծուխի մէջ զոր այնպէս անյագաբար կը ծծեմք. — հաճոյ է, կ'ըսեն, թողուլ միտքն թափառիլ մի հեշտալից տարտամութեան մէջ այդ ծխոյ ամպերուն հետ, եւ թէ խոհանօք ու անուրջներով բեղմնաւոր է այդ միդամած հորիզոնն որ կը կազմուի մոռելն բոլորովն. —

է՛հ, հաճոյքն է սա ծուխն. ընդարմացեալ ուղեղին թուլութիւնն իրեւ բարիք ընդունիլ. եւ եթէ երազ կ'ուզեմք, ո՞վ կ'արգելու զմեզ քնանալէ: Մ'հ, կարծես, մարդկային էակին համար միտքն մի անտանելի բեռն է, զի ամէն միջոցով կ'ուզէ զերծանիլ անտի...:

Ե

ԽԱՆՂ, ահա մի այլ զբօսանք: Ծարտրակի, նարտի, թղթի խաղք ի վաղ ժամանակաց հնարուած են եւ կերպիւ իւրիք մտային մարզանք են. կ'ընդունին: Ծարտրակի ծնունդն կը հանեն մինչ ի Տրովական պատերազմի դիւրելոյ համար Աքայեցւոց տաղտուկն Տրովադայ պարսպաց տակ, կամ մանաւանդ նորա ծնունդն պէտք է փնտռել Հնդկաստանի մէջ, մեր թուականին 9. դարուն մէջ. նարտն ծանօթ էր շատ հին ժամանակներէ եւ Յոյնք ու Հռովմայեցիք կ'զբօսնուին այնու, եւ թուղթերն հնարուած կը համարուին Ժ. Դ. դարու մէջ ի զբօսուցանել զյիմարութիւն Կարողոս 9. ի՝

Թագաւորին Գաղիոյ: Կ'ընդունիր՝ որ, ձմե-
րային գիշերներու մէջ, երբ ընտանիքն թըղ-
թախաղի սեղանին շուրջն բոլորած՝ իւրա-
քանչիւր ոք զուարթ կը նետէ իւր թուղթն
եւ ի մէն մի պատրանք կամ ի մէն մի յաղ-
թութիւն քրքիջներ կը բարձրանան մեծա-
ձայն, թուղթն մի անմեղ զուարճութիւն ու
աշխոյժ կը բերէ ընկերութեան մէջ, կը
նպաստէ մոտաց գործունէութեան եւ կը ծա-
ռայէ մեղմանելոյ դանդաղ ժամերու տաղ-
տուկն: Այո՛, բայց ինչ որ չեմ ընդունիր՝
զեղծումն ու չափազանցութիւնն է, ինչ որ
կը մերժեմ նողկանօք՝ շահագէտ խաղամո-
լութիւնն է: Երբ խաղն մի կիրք, մի անյադ
աւնչ կը դառնայ եւ կ'ընեմք զայն գործի
շահադիտութեան, այլ եւս կը դադրի գրօ-
սանք լինելէ: Եւ այս հազուադիւս մոլու-
թիւններէն չէ մեր մէջ: Մեր ժողովրդային
սանդղին ամէն աստիճանաց մէջ կայ այն,
եւ որչափ վերն ելնեմք՝ թերեւս այնքան
աւելի ընդհանուր: Տե՛ս սօքա որ նստել են
խաղու սեղանին շուրջն. լուռ ու մունջ են.
խոփու են իւրեանց դէմքերն, եւ վայրան-
կեալ յօնից տակէն իւրեանց աչքն կատաղի
հայեցուածներ կ'արձակէ. կատաղի ու վայ-

րենական է շահողին ուրախութիւնն, կա-
տաղի ու վայրենական է կորուսնողին վայ-
րոյթն. բայց խաղու աստուածոյն շնորհներն
անհաստատ են ու դիւրափոփոխ. ահա ընդ-
հուլ դերերն կը փոխուին. իւրեանց բոլոր
մտաւոր կարողութիւնք գրաւուած են այդ
խաղու մէջ. այդ թղթերն երբեմն հրէշներ
կը թուին որ դիւային ժպտով մի կը խնդան
ու կը ծաղրեն կորուսնողն, հէք կալանաւոր
անշունչ քարտէսներու. յանկարծ մի հայ-
նոյութիւն կը պայթի դժոխալուր, եւ յա-
ճախ կաղ, կռիւ, ծեծ, եւ արիւն խկ եր-
բեմն: Բռնաւոր կիրք. որչափ դժուար է
զերծանիլ իւր ճանկերէն՝ անգամ մի որ
մարդ նորա երկաթի բազկաց մէջ ինկած է,
կորուսնողն կը դառնայ յայն դարմանելոյ
համար իւր կորուստն, եւ մի վտանգաւոր
հրապոյր ունի շահէլն. Սատանին փորձու-
թիւնն է այն. մեզրն է որ կ'օժէ մի բաժա-
կի եզրն որ թոյն ունի իւր յատակն: Երկո-
քին եւս կը դառնան անդր՝ մարդ հետզհետէ
կը չաղապատի այդ ցանցին մէջ որ տակաւ
անեւանելի կը դառնայ: Հարստութիւնք
կ'իյնան այդ անդունդի մէջ որ պտոյտ կու-
տայ գլխոյ, եւ քանիններ կ'սպառեն անդ

օրապահիկն իւրեանց ընտանեաց. խնայողութեամբ յաւելեալ գումարին ետեւէն կ'երթան կնոջ զարդերն, ապա հագուստք՝ կարասիք, ապա գողօնք, ապա ամէն ինչ, եւ անօրինակ չէ յուսահատ անձնասպանութիւնն: Խաղամուլութիւն, ի բաց այդ հրէշէն, որ կեանքն մի գերութիւն կը դարձնէ, մարդոյն օրերն կը դառնացնէ եւ քունն իսկ կը խլէ աչերէ, որ ընտանիքներ կը լիլէ եւ երջանկութիւններ կը կործանէ, որ զմարդ կը նուաստացնէ, — զի ճակտի քրտանց շահն է միայն սրբազան շահն —, կը յիմարէ, կ'անբանացնէ, կ'ապականէ:

2

Չուզեմ յանուանէ նկարագրել այն անխոստովանելի ընկերութիւններ ուր հաճոյք ու զուարճութիւն կը խնդրեն բազումք մեր երիտասարդներէն: Սուրբ Սէրն կ'ազնուացնէ եւ կը սրբագործէ կեանքն. առաքինութեան հզօրագոյն յորդորն է, եւ խրախոյս՝ կատարելութեան: Որ ոք կը սիրէ մի պարկեշտ տարփանօք՝ յարգանօք կը համակի իւր սիրոյ առարկային նկատմամբ որ նուիրական է նորա համար. ի նմա կը տեսնէ ամէն կատարելութիւն. նիւթն չէ որ կը յանկուցանէ զինքն, այլ հոգին, եւ հոգեկան ճրից սիրահարիլ՝ պաշտել է հանճարն, անմեղութիւնն, շնորհն, գորովն, բարութիւնն: Ծշմարիտ սիրոյ հրոյն մէջ՝ իբր ի բովու՝ կը զտի կ'ազնուանայ հոգին, կը մեծնայ մարդ ուղեւոր ամէն օր աւելի արժանի լինել իւր պաշտած հոգւոյն սիրոյն՝ համարման, եւ այս փափաքին մէջ քաղած են մեծագոյն ոգիք իւրեանց ոյժն, եւ այս է գաղտնիքն շատ մի

հրաշակերտից ու սքանչելեաց ծննդեան։ Պէտք է որ երիտասարդութիւնն, իբր իդէալ իւր կեանքին, իւր աչքին առջեւ, բարձրն, ունենայ մի անբխժ պատկեր անմեղութեան՝ գեղոյ եւ շնորհաց, որ քաջաւերէ գինքն իւր յառաջացման ու կատարելագործութեան ճգնաց մէջ, պահպանէ զազիր հաճոյքներէ, գեղեցկին ու ազնուին ճաշակն վառ ու անվթար պահէ նորա սրտին մէջ եւ քաղցր ու բանաստեղծական յուսովն մի երջանկաւէտ ապագայի մեղմէ դժուարութիւնքն ու մրցմունք այն տարիներուն յորս մարդ կը պատրաստուի կենաց։ Ճշմարիտ սէրն կենաց առաւօտուն խունկն է ծաղկաբոյր. պահապան զուարթունն է երիտասարդ տիոց։ Բայց դիւրին եւ արծաթագին սէրն, որ գունդագունդ առ ինքն կը ձգէ մեր երիտասարդութիւնն, մի աղբիւր է ապականութեան, անասնացման, թշուառութեան, մահուան։ Նա մի հրեշտակ է, սա մի դեւ։ Նա մի աստուածուհի, սա մի Մեղերա, իժաճէր, ջահ ի միում ձեռին եւ ի միւսում դաշոյն։ Միոյն եւ միւսոյն մէջ միայն անունն կայ հասարակաց, զոր պղծած են, ինչպէս շատ սրբազան իրաց անունն։ Ո՞րք են այն

զուարճութիւնք որ իրենցմէ յետոյ աւելի գիղջ, ամծթ եւ, յաճախ, երկարատեւ ու դժոխսբներ ցաւեր թողուն քան այս տոբիք։ Այդ սիրոյ մարմարեայ ու մահաբոյր գրկաց մէջ կը չորնայ վաղաթառամ երիտասարդութեան ծաղիկն. այդ ապականեալ չրթանց վերայ զմահ կը համրուրէ շատ անգամ պատանին. հոգւոյ բոյրն կը ցնդի, դեռ ոչ երիտասարդ՝ կը ծերանայ ոք, եւ յաճախ մի վայրկեանական հաճոյք կը քաւէ տարիներու տանջանօք, անբոյժ տկարութեամբ, եթէ ոչ վաղահաս մահուամբ. թող որ մինչ մեք միայն զգայական հաճոյք կը խնդրեմք ի նմանէ, նա՛ այդ անախտ էակ՝ աչքն ի մեր քսակ ունի յառած զոր կը պարպէ անաղորոյն՝ դրաւելով այսպէս բաժինն քրոջ եւ, կ'ամաչեմ ասել, կ'ողջ եւ ամենէն անհրաժեշտ պէտքերու։ Թող այսուհետեւ ամուսնանայ այդ երիտասարդ. ի՞նչ ունի ընծայել իւր մատաղ ու անբխժ ամուսնոյն. — մի մարմին մաշած ու տկար, մի սիրտ մարած ու յափրացեալ եւ ֆիզիքական ու բարոյական հաշմութիւն ամանցելոյ իւր զաւակաց։

Է

Ահաւասիկ գլխաւոր զբօսանք եւ զուար-
ճութիւնք մեր Պօլսոյ ժողովրդեան եւ երկ-
տասարդութեան. — կը պատասխանեն սո-
քա զբօսանաց նպատակին. — եւ ո՛չ իւրիք.
զբօսանքներն պարտին կազդուրել, վերա-
շինել. սոքա կը ջլատին, կ'աւերեն, կը մա-
հացնեն. նոքա պարտեն ներդաշնակութիւն
դնել մեր կարողութեանց մէջ, սոքա խան-
գարում եւ եղծում կը բերեն. մարմնոյ եւ
հոգւոյ քայքայման միջոցներ են, կ'սպաննեն
անհատն, եւ ազգերն անբարոյականութեան՝
ստրկութեան ու թշուառութեան կը մատնեն:
Չարայուչն Նարոլէոն Գ. զԳաղիա անարգու-
թեան մէջ պահելոյ եւ գայն իւր բռնական
գաւազանին հըս գործելոյ համար, իբր ազդու-
ղագոյն միջոց ընտրած էր բազմապատկել՝ որ-
չափ հնար էր՝ այն կեղրոններն ուր մարդ իւր
ստակով կը գնէ այն ապառողջ ու ապակա-
նարար զբօսանքներն զորս նկարագրեցի եւ
զոյգ ընդ նոսին ասլութիւն՝ անզգայութիւն՝

անասնութիւն. եւ այս հնարքով յաջողեցաւ
Գաղիոյ ազնուական ազգին վերայ բռնաւո-
րութեանց ամենէն եղեռնալին ու անարգն
ծանրացնել մի աւազակ, որպէս կը կոչէ զնա
Պատուհասից եւ Ահառո՛ր Տարոյ Հեղինակն:

Տեսնենք արդ թէ՛ որք են այն զբօսանք
զոր ընտրել պարտի մանաւանդ մի ժողո-
վուրդ որ կ'ուզէ մեծնալ, որ լաւ կը հաս-
կանայ թէ՛ ինչ են զբօսանք եւ նոցա մէջ հա-
ճոյից հետ նոր նիւթեր կը խնդրէ մարմնոյ
եւ հոգւոյ շինման: Այս կարգի զբօսանաց
մէջ կան այնպիսիներ որք մուտ գտած են
առ մեզ՝ բայց յոռի կամ անկատար կերպով,
եւ կան այլք որք անծանօթ են մեր ժողո-
վրդեան:

Ը

Երբ գեղեցիկ եղանակն է, երկինք պայծառ, օդ՝ ջինջ եւ ջեր, ծառերն պճնուած են տերեւազարդ, մի կանաչ խոտ կը ծածկէ բլուրն եւ մարդագետինն գոյնզգոյն ծաղկունք կը կկեն, սաղարթուց մէջն անոյշ կը շնչէ հովիկն, եւ խոտոց տակէն մրմնջածայն կը սողոսկի վտակն արծաթի, քանի քաղցր է ՊՏՈՅՏՆ հովտին մէջ, բլրոյն կուշտն կամ ծովուն եզրն: Անարատ հեշտութեամբ լի եւ օգտաւետ է միանգամայն այս զբօս. մաքուր օդն կը մաքրէ թոքերն եւ կը զիւրէ շնչառութիւնն՝ մանաւանդ երբ մարդ դուրս կ'ելնէ մի սենեկէ կամ գործարանէ ուր ժամերով փակուած է մնացել. կանաչութիւնն կը պարարէ աչերն, ծաղկանց բոյրն կը գգուէ ունզն, մինչ հովին ու ալեակին մրմունջն կը զիւթէ ականջներն. ամէն զգայարանքներէ ներս կը թափանցէ մի սուրբ ու առողջ հեշտութիւն որով կը համակի մարդ, մարմին եւ հոգի միանգա-

մայն կ'ընդլայնին՝ կը շնչեն մեծ ու ազատ, հոգք կը փարատին կնճռեալ ճակատէն որ կը պարզի, եւ հաճոյական պատկերներ կը գրաւեն միտքն: Ո՛վ սրբազան հաճոյք բնութեան, ո՛վ հեշտալից ստուերք խորհրդաւոր անտառաց, ձեր ծոցոյն մէջ սրչափ անդգալի կը սահին ժամերն, եւ մարդ այդ ծաղկազարդ գառիվայրից վերայ քանի աշխուժիւ կը վազէ կ'ոստոտտէ. ծերն կը կարծէ վերստացած լինել իւր պատանեկան օրերուն աշխոյժն ու կայտիւն: Պարզել մի գեղջկական սեղան կակուղ խոտոյն վերայ եւ սաղարթեայ հովանւոյն տակ, նստիլ մամուաչէն բազմոցներու վերայ, դնել միրգն տերեւէ պնակներու մէջ, առնուլ պարզ ճաշն որոյ չափ երբէք քաղցրահամ չեն թուած համադամք, լսելով՝ իւր շուրջն՝ մանուկներու զուարթ չաղիւստիւն որ կը խառնուի տերեւոց մէջ պահուտող թռչնկին խաղերուն կամ՝ ծովեզեր ալեաց կարկաջին հետ. ետ դառնալ երեկոյին, երբ տակաւ հորիզոնին վերայ կը սրբուին վերջապուտոյ յետին նշոյլք, դալարեօք կտմարազարդ ծառուղիէ մի կամ մի մականկի մէջ խաղաղաջուր ծովուն վերայէն հանդարտընթաց, ինչ գուարճութիւն, եւ ինչ

օր. այդ աւուր կենսաւէտ բոյրն կը տեւէ բոլոր շաբաթն եւ կը խնկէ ու կը քաղցրացնէ շաբաթական վաստակն: Բնութեան այս հաճոյքն վայելողք բազումք են առ մեզ, ամառնային եղանակի մէջ երկսեռ բազմութեամբ կը լնուն զօսաւայրք ընդ երկնաւ եւ ձեմելիք. սակայն, յաճախ գինեմոլութիւնն կու գայ պղծել այս սուրբ հաճոյք. չատեր մեր իգական սեռէն կը փակուին կը մնան իւրեանց չորս պատերուն մէջ՝ երբ երկնից մէջ այնքան զուարթ կը փայլի արեգակն, զի բաւական հագուստ չունին մրցելոյ համար չքեղահանդերձ տիկնանց եւ օրրորդաց հետ, կարծելով թէ պարզ ու վայելելու հանդերձ մի բաւական չէ զարդարելոյ համեստութիւնն ու փայլեցնելոյ բնական շնորհներն. եւ դարձեալ մեր նեղ ու աղտոտ փողոցաց գինետուններն եւ սրճարաններն բոլորովին չեն թափուր իւրեանց սովորական հիւրերէն որք կը խմեն եւ կը խաղան: Բնութեան բանաստեղծութիւնն պէտք է սիրել. նա ամենուս կը խօսի, համեստ գործաւորին որպէս իմաստասիրին եւ բանաստեղծին. բայց ամէնէն խոնարհ գլխոյն մէջ իմաստասիրութիւն եւ բանաստեղծութիւն կայ եւ

կրնայ կարգաւ բնութեան իմաստներն: Եւ յետոյ, բնութեան ծոցոյն մէջ այդ ձեմոց եւ պտոյտներու ազդեցութիւնն մարմնոյն վերայ քանի՜ առողջարար է. մանաւանդ երբ չսիրեմք միշտ բազմութեամբ երթալ խոնուիլ միեւնոյն տեղոյ մէջ. միայն ուր որ մի սրբաբան կանգնուած է՝ հոն միայն չէ բնութիւնն զեղեցիկ. ամենուրեք սփռած է նա իւր զեղեցկութիւնքն. լերինք եւ բլուրք ինչ հովիտներ ունին, ինչ հովանաւոր ծործորներ, անտառք ինչ խորհրդաւոր ու զով ստուերներ. պէտք է թափառիլ, դեգերիլ, վաղել, արչաւանք ընել՝ յառաջընթաց արձակելով մանուկներն որ ի մէն մի քայլ ետ պիտի դառնան առ մեզ մի ծաղիկ բերելով զոր քաղել են զմայլմամբ կամ մի թիթեռն շղարշաթեւ որ իւրեանց մատիկներուն մէջ կ'օգորի կամ ցուցնելով մի թռչնիկ որ կ'օրօրի մի ոստոյ ծայրն. եւ նոր ու ակորժաղիր վայրերն՝ զոր պիտի գտնեմք՝ պիտի հաճոյք առթեն մեզ այնպէս որպէս թէ մէն մի Գոլոմպոսներ լինէինք:

Թ

Թէ բնութիւն միշտ մեր մօտ չէ, մանաւանդ մեծ քաղաքի մէջ, թէ ձմեռն կը թողուն զմեզ դալարիք եւ ծաղիկք, կարելի է մեզ բնութեան մի մանրանկարն յօրինել առ մեզ՝ մեր տանց մէջ՝ ՊԱՐՏԷՋներով:

Աւաղ որ, թէ եւ տակաւին այս տեսակ թաղերու համար չէ, բայց Բերայի վերայ խօսելով, պարտէզք հետզհետէ կը սլակսին, եւ այս ոչ միայն ընտանեկան յարկերու բանաստեղծութիւնն ու հրապոյրն կը նուազեցնէ, այլեւ կը փնտռէ օգոյն առողջութեան. ամէն տուն պէտք է որ ունենայ իւր ետին կամ առջեւն իւր պարտէզն՝ իւր բնութեան պատառն. ապականարար մահաբոյր է մարդոց չունչն, պէտք է որ բնութեան սուրբ չունչն միջամտէ եւ բնակութիւնք մարդոց անջր-պետեալ լինին բնութենէ, բոյսին կեանքն խառնի կենդանեաց կեանքին հետ: Անպար-

տէզ տուներու մէջ այլ այս պակասութիւնն կարելի է դարմանել ծաղիկներ մշակելով թաղարներու մէջ արեգակնակներու վերայ, պատուհանաց առջեւ, եւ՝ ձմեռն՝ սենեակներու մէջ, երբ կը պակասին ճոխին ջերմոցներն: Ծաղիկներու մշակութիւնն մի քաղցր ու փափուկ զբօսանք է. յասմիկն, մանիշակն, կակաչն, շեփորուկն, անթառամն, մելալին, շահպրակն, հարսնամատնն, վարդն, գամելիան եւն, գողցես, քնքոյէակներ են որ երկրի վերայ կը պատկերեն շնորհ, անմեղութիւն, աղնուութիւն եւ փափկութիւն. ինձ այնպէս կը թուի թէ նոցա հետ ընտանութիւնն ոչ միայն մի ազնիւ զբօս կ'առթէ մեզ՝ այլեւ մեր զգացմանց վերայ մի բարեբար եւ ազնուարար տալաւորութիւն կ'ընէ ինչպէս տեւիլն ամենայնի որ գեղեցիկ՝ մատաղ եւ անմեղուկ է: Թէ շատ մի մղեկան վայելից տենչին տեղ բռնէր պարտիզի բուսոց եւ ծաղկանց սէրն, մարդիկ պիտի կրնային իւրեանց ընտանեկան յարկաց տակ անցնել հեշտիւ եւ օգտիւ ժամեր որոց ձանձրոյթն պիտի չարչարէր զիրենք կամ զորս պիտի փութային խեղդել ազտոտ զուարճութիւններու խոհերանաց մէջ, եւ կը հաւատամ

թէ մեր, այր թէ կին, բարուց վերայ պիտի ազդէր նախատաւոր կերպիւ։ Ծաղիկն պիտի զբօսցնէր, զուարթացնէր, յախշտակէր, սփռփէր, կրթէր . . . :

Ժ

Մեր երիտասարդք կ'երգեն։ Լուտեր կ'ըսէ։ «Երգելն ամէն արուեստից ամէնէն առողջն է եւ մարդանաց լաւագոյնն։ Բնաւ հաղորդակցութիւն չունի աշխարհի իրաց եւ հակառակութեան խնդիրներու հետ։ Երգող մարդոյն ոգին չկարէ թաղծաղին լինել, եւ հոգք չառնուն կանգ իւր բնակարանի վերայ։» Երգելն, այո՛, զուարճութեանց ամէնէն սրբագոյնն է։ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆՆ առնէն անհրաժեշտ փրկաւէտ զբօսանքներէն մին։ Թողլով կրծոց ընդլայնման ու զօրացման մասին իւր առողջարանական օգուտն, բարոյական օգտակարութիւնն յոյժ մեծ է։ Լուտեր լաւ զգացած էր զայս, ինքն որ կը վերաբերի ամէնէն աւելի երաժշտական զգացում ունեցող ազգին, — Գերմանացւոյ։

Ոգիքն զարթուցանող, մտաց աշխոյժ տուող, զգացումներն վառող բորբոքող, վիշտն օրօրող ու ամոքող, վհատութիւնն սփռող, հոգին ընդլայնող, գձուձ զգացումներն հաւածող, նրտերու մէջ հաւատ եւ յոյս սփռող, զմարդ աստուածային գործող երկնային արուեստն է այս։ Եւ մարդիկ չկարեն անցնիլ ի նմանէ։ պէտք է որ երգեն, երգեն՝ երբ ուրախ են, երգեն՝ երբ կը սգան, երգեն՝ երբ կ'աշխատին, երգեն՝ երբ կը զբօսնուն։ Ուստի կ'երգեմք եւ մեք։ Սակայն դժբախտաբար մեր սիրած երաժշտութիւն մի շատ յետադէմ երաժշտութիւն է։ արեւելեան մենակերպ ու մեղի երաժշտութիւնն է որ կ'ողբայ յաճախ մեր շրթանց վերայ եւ կը հնչէ մեր տանց մէջ։ Եւրոպական գրեթէ անձանօթ է մեզ, այսինքն կատարելագործեալ եւ ազնուագոյն երաժշտութիւնն։ Հետեւապէս այս քաղաքակրթիչ արուեստին կենսաւէտ ազդեցութիւններէն դեռ զուրկ եմք։ արեւելեան թերեւս կ'զբօսցնէ ըզմեզ, բայց կը մեղիէ՝ կը թուլացնէ՝ կը քնացնէ դանդաղահոս վտակի մի մենակերպ կարկաճին նման, եւ իւր մենակերպութեան ու նահապետական աղքատութեան մէջ մեր հո-

գւոյն հետ խօսելոյ շատ բան չունի. միշտ միեւնոյն նուաղկոտ խաղերն են. օհ, արդէն կարի իսկ թմրեալ եմք. մեզ պէտք եղած երաժշտութիւնն այն է որ ջիղ ունի, ստք կը հանէ ջղերն, ցունց կուտայ մեր զգայութեան թեւերուն, խորհուրդ եւ զգացում կը ներշնչէ մեզ, բացատրութիւն ունի. մեզ Կլիւքի, Պալսի, Մոցարդի, Պէթոֆէնի, Վէպէրի, Շօքէնի, Ռոսսինիի, Տօնիծէգգիի, Կունցի, Օպէրի երաժշտութիւնն է հարկաւոր. պէտք է որ գայ ազնուացնել մեր զբօսանքներն, սրբագործել մեր ընտանեկան յարկերն, կանգնել մեր բարոյակա՜նութիւնն: Այո՛, կանգնել մեր բարոյակա՜նութիւնն. զի երաժշտութիւն կը սլահպանէ մոլութենէ: Գերմանացի մայրեր կան, կը վիպէ Բամպլ Սէլտըն որ «Երաժշտութիւն ի Գերմանիա» անուն մի գիրք գրած է, որք Համալսարանական դասուց հետեւելոյ համար հայրենական դիւզէն կամ քաղաքէն մեկնող իւրեանց զաւկէն բաժնուելոյ վայրկենին՝ մեզմիկ Պալսի մի օրաքիօն, մի քանի յիշր ի (երգոց) տետրեր կը սպրդեցնեն այն Նոր Կտակարանին քով որով կը գինեն գնա: Գիտեն զայս Գերմանիոյ մէջ. ուստի եւ երա՜

ժշտութիւնն անդ մինչեւ իսկ ընտանեկան դաստիարակութեան մի անբաժին տարրն կը կազմէ. առաջին բառերուն հետ առաջին նօթերն կ'ուսնի մանուկն. դաշնակն տան մի անհրաժեշտ կահն է. իշխանն իւր քանդակագործ գեղեցկակերտ դաշնամուրն ունի եւ շինականն եւս իւր պարզ ու անզարդ դաշնակն. բայց «թերեւս օրուան մի եւ նոյն ժամուն», կը գրէ Սէլտըն, միոյն ինչպէս միւսոյն վերայ «մի եւ նոյն անճանդէն հնչեց»: Սովորական բան է ի Գերմանիա ընտանեկան ակումբներու մէջ յանկարծ յանպատրաստից մի գոնսեօ կազմել: Մենտելսոն կը պատմէ թէ հրաւիրուած լինելով մի տուն ուր ծննդեան նախատօնն կը ցնծային, կ'առաջարկուի իւրեան մի եղանակ յարմարել մի ոտանաւորի զոր իւրեան նուիրել էին. կը հաճի Մենտելսոն, արկնայք՝ օրիորդք իսկոյն կը փութան մին թուղթ միւսն մատիտ բերել, երգահանն անդէն ի գլուխ կը հանէ իւր գործն, եւ ահա պարն կը կազմուի եւ հիանալի կատարելութեամբ իսկոյն կը լուծեն ու կ'երգեն նորահիւս նուագն: Մեր ընտանիքներն դեռ շատ հեռի են երաժշտական այս աստիճան մշակութեան հասնելէ,

բայց պէտք է որ ընեմք ամէն ինչ որ կարելի է այս գեղարուեստին մշակման եւ տարածման համար: Վարժարանաց մէջ հարկ է ստիպիչ ընել երաժշտութեան ուսումնի, եւ զգուշանալ զայն իրբեւ մի զարդ նկատելէ. հոգւոյ կրթութեան, մարդկային բարոյական դաստիարակութեան անհրաժարելի լրացուցիչն է. եւ յետոյ, չափահասք պարտին երաժշտական ընկերութիւններ կազմել, որպէս կան լուսաւորեալ ազգերու մէջ, եւ որպէս մայրաքաղաքիս մէջ աստի 4-5 տարի յառաջ կազմած էր Անգղիական գաղթականութիւնն, — British Choral Union: Այս խմբերգական ընկերութիւնք ազգային երկտասարդութեան համար նոր ու վսեմ զրօսանքներ պիտի հայթայթեն. մեծ ոգիներու ներշնչութիւնք պիտի թափանցեն մեր ընտանեկան ակումբներու մէջ եւ իւրեանց բարերար ներգործութիւնն ազգեցնեն՝ Զննելով աւերիչ ազդեցութիւնն վատթար զուարճութեանց եւ մեղկ ու մոլի ներգործութիւնն թրքական երգոց: Երաժշտական տաղանդներ կարեն ծլիլ ու զարգանալ, մի ազգային երաժշտութիւն ծնունդ առնուլ, եւ միտքն ինչ վեհ խորհուրդներ, սիրտն ինչ

արիութիւններ, հոգին ինչ յանդգնութիւններ կարէ քաղել ճայներու այն դիւթական աշխարհէն յոր հայ հանճարներ թոցնեն մեր ոգիքն հայկական նուազներու թեւոց վերայ . . . :

ՓԱ.

ԹԱՏՐՈՆՆ մի զրօսանաց եւ հրահանգման վայր է միանգամայն, ասել է մի օգտաւէտ զրօսանաց. թատրոնն կը կրթէ զրօսուցանելով՝ եթէ, սակայն, փոյթ տարուի որ խաղք բարոյալից լինին, եւ ոչ թէ զազիր մոլութեանց տեսիլն պարզեն անպատկառ: Դարերէ հետէ թատրն կրթած է զժողովուրդս, մերթ ողբերգութեան մէջ ներկայացնելով մեծ թշուառութեանց տեսիլն, մերթ կատակերգութեան մէջ մարդկային բարուց յոռի ու պակասաւոր կողմերն մատնելով ամէնուն ծաղուն ու ծիծաղին, եւ տրամայի մէջ աւելի ճշդիւ պատկերելով ընկերութիւնն իւր ուրախութիւններովն ու վշտերով, իւր առաքինութեամբքն ու մո-

լուծեամբք, իւր վսեմ ու ծիծաղելի հան-
գամանօք, իւր մրցումներովն ու յաջողու-
թեամբք կամ անկուսներով, միտալն իւր
երկու կողմերով: Պատմական խաղերս մէջ
անցեալն կը վերականգանանայ, առաքելիք
եւ մոլիք դուրս կ'եւնեն իւրեանց չիրիմներէն
գալ կրկնել մեր առջեւ՝ մի մոգական տե-
սարանի վերայ՝ իւրեանց կռիւն, իւրեանց
կեանքն, արգաւանդ դասերով. եւ երբեմն,
մանաւանդ ինքնաստեղծ խաղուց մէջ, խոչ-
ական տիպարներ ազնուական ոգւոց կ'զմայ-
լեն զմեզ, կը գործվեն, կը յանկուցանեն. այն
արցունքի կաթիլն զոր աչքդ կը հեղու
թշուառ անմեղութեան վերայ եւ այն ծափն
զոր խլեց քենէ արդարին յաղթանակն ա-
նիրաւին վերայ, փրկեցին զքեզ. եւ ան-
սովոր չէ պատահիլ թատրոնի սրահին եւ օթ-
եակներու մէջ դիմաց վերայ մերթ խորին
կարեկցութեան եւ խանդաղատանաց, մերթ
զայրոյթի, մերթ գոհ ծիծաղի նշաններ.
ահա անհերքելի ապացոյց թէ թատրն
կը կրթէ: Այս կրթական զբօսանաց միջոցն
վաղ ծնունդ առաւ մեր մէջ, բայց,
աւաղ, շատ բաներու մէջ՝ կարծես՝ կը յե-
տադիմեմք. մի ժամանակ կայր ուր թատրոնի

սէրն ամէն սրտի մէջ էր. ազգային թատե-
րախաղեր զմիմեանս կը մըլէին. ժողովուրդն
խուռնամբօս ափ կ'առնոյր թատրոններու
դուռն. բայց անտարբերութիւնն յաջորդեց
այս առաջին խանդին. հայկական ներկայա-
ցումներ եւ հետեւաբար Հայ թատրերգակ-
ներ չքաջաւերուեցան, եւ այսօր կը լռէ հա-
յախօս թատրն, մինչդեռ, ընդհակառակն,
պէտք էր որ հայ թատերց թիւն շատնայր
հետզհետէ, եւ ամէն թաղ ունենայր իւր
թատերական սրահն: Դերասաններու խում-
բեր, անկարող ապրելոյ այս քաղաքին մէջ,
կը թափառին քաղաքէ ի քաղաք: Պէտք է
սիրել թատրն, մանաւանդ պարկեշտ ու բա-
րոյալից թատրն որ զբօսուցիկ է միանգա-
մայն եւ հրահանգիչ:

ԺԲ

ԸՆԹԵՐՑԱՐԱՆՔ ԵՒ ԼՍԱՐԱՆՔ այնպիսի վայրեր են ուր ժողովուրդն կարէ օգտուանցնել իր պարապոյ ժամերէն մի քանին . գերազանցապէս օգտակար հաստատութիւններ են նոքա . որչափ շատ են դոքա՝ այն աստիճան ցոյց կուտան այն ժողովրդեան՝ յորում կան՝ բարոյական կացութեան աստիճանակէտն , այնքան կը ցուցնեն թէ այդ ժողովուրդը գիտէ տալ իւր պարապոյ վայրկեաններն ո՛չ այնպիսի իրաց որ կ'աւերեն՝ այլ այնպիսեաց որ կը շինեն , որպիսի է ընթեռնուլ եւ լսել մի օգտակար հրապարակախօսութիւն : Պէտք է որ խնդակցիմք մեր մէջ այս կրկին հաստատութեանց սկզբնաւորութեան վերայ . թաղեր հետզհետէ կ'ունենան իւրեանց ընթերցարանն ու լսարանն . բայց կատարելագործում պէտք է , եւ առ այս ընկերութիւններ քաջալերիչ : Ըստ Հերոդոտի Եգիպտացւոց մի հին թագաւորն , Պզիմանտիսս , մի զրատուն էր շինել տուած

— ծանօթ հնագոյն գրատունն ի պատմութեան — եւ ճակատն դնել տուած էր այս արձանագրութիւն « Դեղ հոգւոյ » . զի սուգիւ գիրքն կը բուժէ տկարութեանց մեծագոյնն — տգիտութիւնն . գիրքն մտքերու մէջ կը վառէ ճշմարտութեանց ջահն՝ վանելով նախապաշարումներու մահարոյր խաւարն . գիրքն կը բարձրացնէ ու կը վսեմացնէ զգացումներն . գիրքն մի խուրձ է կայծականց զոր մեր հոգւոյն կը մերձեցնեմք . մի գիրք յաճախ մի լաստ է փրկութեան որով կը գերծանի նա անտարբերութեան , անգիտութեան , անյուսութեան ծովուն մէջ անդնդասոյց լինելոյ վտանգէն : Մի էջ բանալ մի նոր հոգի բանալ է , հաղորդակցութեան մտնել է մի հոգւոյ հետ : Իմ վերայ միշտ այսպէս ազդած են գրքերն . թուած են ինձ մէն մի հոգիներ որոց ծաղբերն են խորհրդաւոր այն էջերն զոր կը դարձնեմք եւ ոյք կը ծրարեն յինքեանս խոհեր եւ զգացումներ : Մատենագիրք անչուչո կը վերաբերին մարդկութեան ազնուագոյն մասին , եւ հոգին այլ մարդոյն ազնուագոյն տարրն է՝ լաւ ուրեմն , այդ էակք իւրեանց էութեան ազնուագոյն մասն , ամէնէն բարձր խորհուրդներն եւ ա-

մենէն ազնուական յոյզերն իւրեանց սրտին դրոշմել են այդ թերթերուն վերայ. եւ այլ եւս չիք խտիր միջոցի եւ ժամանակի. ահա կ'ունկնդրեմ Հոմերի երգոց, ահա ականջ կը դնեմ Պլատոնի խմաստաւիրութեանց, կը լսեմ զՏէքարդ որ կը ճառէ, կ'իմանամ զԹուսո որ կը հօծէ ինձ իւր խոստովանութիւնքն, զԾիկիէ որ արարչութեան հրաշալիքներն կը պարզէ ինձ եւ զլամարթին որ կը մերկանայ ինձ խորչերն իւր խորագգած մեծ հոգւոյն. նոցա ընկերութեան մէջ եմ, թէպէտ մինակ առանձինն. հոգիս նոցա հոգւոյն շփումն կը կրէ, եւ կը մեծնայ: Ո՛հ, գերագոյն ճշմարտութիւնք մի գրքի մէջ յայտնուեցան մարդոյն. ամէն քաղաքակրթութեան սկիզբն մի գիրք կայ. Հնդկաստան քեզ ցոյց կուտայ իւր Վեհան, Չինաստան իւր Քինկն, Պարսկաստան իւր Զենս-աշեսան, Հրէաստան իւր Կտակարանն, Իսլամութիւնն իւր Գուրանն, նոր քաղաքակրթութիւնն իւր Աւեստանն. — միշտ մի գիրք ոյր հաւատքին վերայ կը քայեն ազգերն. պէտք է բազմապատկել ընթերցարաններն, որպէս զի գործաւորն իսկ, երբ կը դառնայ մի համակ դնդերային վաստակէ, գայ մի դանկի դնով

— զի չկարէ ինքնին գնել մի հատոր — իւր թմրեալ միտքն զարթուցանել, սնունդ տալ նմա զի չթոշնի, որպէս զի ճշմարտութեան արեւուն կենսաւէտ ճաճանչն թափանցէ ժողովրդեան ամէն խաւերուն մէջ եւ արգասաւորէ առաքինութեան եւ խմատութեան սերմերն որ ամենուրեք են՝ այլ կը փտին առանց արգասաւորող ջերմութեան:

Լսարանական հաստատութիւններն պէտք է շարունակել ու զարգացնել, ոչք մանաւանդ մասնաւոր հրասրոյր մի կ'առնուն երաժշտական մասովն որով կ'ընկերացնեմք բանախօսութիւնքն: Գիրքն կայ, բայց լսելն այլ մի այլ հաճոյք է. եւ յետոյ, այն որ կը խօսի՝ մի կամ երկու ժամու մէջ կը պարզէ մեզ թերեւս մի ամբողջ կեանքի ընթեցման, խորհրդածութեան եւ ուսումնասիրութեան արդիւնք. եւ յետոյ, ամէն անհատական հոգի իւր անհատականութեան դրոշմն ունի: Մի կէտ կայ, սակայն, զոր հարկ է նկատողութեան առնուլ. քիչեր յանձն կ'առնուն հրապարակախօսել. եւ այս թերեւս առ այն զի կը կարծեն թէ բանախօսն պարտի ունենալ պերճախօսական տաղանդ փայլուն կերպով

ներկայացնելոյ համար իւր մտածութիւնքն եւ ուսումնասիրութիւնքն. բայց այս մի հարկաւոր կէտ չէ, եւ եթէ այսպէս չհաւատայի՝ ես եւս չպիտի իշխէի ելնել յայս բեմ: Պէտք չէ որ այս պարագային մէջ ժողովուրդն այլ ձեւոյ մասին խստապահանջ լինի. մի պերճախօսական բեմ չէ այս, այլ դասախօսական, եթէ կը ներէք ինձ այս բառ եւ ինչպէս որ մեր Ռուսահայ եղբարք կ'անուանեն իւրեանց լսարանական բեմերն: Այն ատեն բանախօսէն ոչ այլ ինչ կը պահանջուի եթէ ոչ պայծառ ու կարգաւորեալ կերպով եւ ուղիղ ու պարզ լեզուաւ բացատրել եւ ընդլայնել իւր նիւթն. իւր նիւթն որ պարտի լինել ժողովրդեան անմիջական կերպով շահաւէտ մի ծանօթութիւն, որ անմիջական ազդեցութիւն ունենայ ժողովրդեան համոզմանց ու ընթացից վերայ, որ տարակոյսներու մէջ միւրոյս բերէ, հնաւանդ փտած նախապաշարումներ ի բաց քերէ, մի ճշմարիտ կանոն աւտնդէ կենաց: Իբր այն, հետեւեալ նիւթերն կ'առաջարկեմ ապագայ ազգային բանախօսաց. — կենսաբանական եւ առողջաբանական գիտելիք, բարոյական սկզբանց ու պարտուց ծանօթու-

թիւնք, քաղաքական եւ առտնին տնտեսութիւն, մեծ մարդոց վարքերն, ազգային եւ տիեզերական պատմութեան մեծ դիպաց իմաստասիրական բացատրութիւնն, գիւտերու պատմութիւնն, բնապատմական՝ բնագիտական՝ երկրաբանական ու երկնաբանական գիտելիք, ճամբորդութեանց պատմութիւն, ընկերաբանական տեսութիւնք, ժողովրդային դրագիտական գործոց վերլուծութիւնն ու բացատրութիւնն. — եւ ոչ թէ օղոյն մէջ ժամերով պոռոտախօս եւ մեծադժոխ ունայն երկարաբանութիւնք: Ահա, ըստ իս, այս կերպ պէտք է հասկանալ լսարանն ու այսկերպ պէտք է որ հասկանայ բանախօսն իւր պարտքն ու պաշտօնն:

ԺԳ

Մի բան կայ որոյ առ մեզ տակաւին չէ հասկացուած օգտակարութիւնն իբր զբօսանք եւ իբր հրահանգ. այս բանն է ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶՆ. — մեր վարժարանաց մէջ իսկ դեռ չառ ցանցառակի մուտ գտած է. ի՞նչ կ'ըսեմ, ուր որ կայ այս փրկաւէտ մարզանքն՝ ծնողք ազդարարութիւն ազդարարութեան վերայ կը փութացնեն առ տնօրինութիւնն որպէսզի իւրեանց որդին տնօրինեալ համարուի այդ դասի հետեւելոյ պարտաւորութենէն: Ո՞վ կուրութիւն որ մերժել կուտաս զդեղ իբր զթոյն եւ բժիշկն համարել մի դահիճ: Բայց չհասկանամ դաստիարակութիւնն առանց մարմնամարզի. եթէ դաստիարակութեամբ կ'իմանամք մարդկային կարողութեանց մշակումն, միթէ մարմինն մարդկային կարողութիւններէն մին չէ՞, կամ մանաւանդ, նոյն իսկ այն գործին որով կը գործէ հոգին: Հոգեկան կարողութիւններն կը մշակեմք եւ կը զարգացնեմք, իսկ մարմինն

կը թողումք բնութեան. լաւ, բնութիւն գիտէ իւր գործ, բայց պէտք է օգնել նա փորձոյ տուած հրահանգներով, ուղղել զայն եւ զօրացնել նորա աշխատութիւնն: Երբ տկար է մարմինն, երբ չէ պատրաստուած կեանքի պատահականութեանց, խստութեանց ու վտանգաց, ի՞նչ օգուտ այն հմտութիւնք զորս կ'ամբարեմք մտաց մէջ. ո՞վ պիտի գործածէ զայն. կ'աշխատեմք դիզել հարստութիւն, բայց անխղիթեմք հաստատուն եւ ամուր յօրինել պահարանն ուր կը դնեմք մեր գանձն ի պահեստ. մի յիմարութիւն է այս: Բաց աստի, նոյն իսկ այդ հարստութիւն չկարէ աճիլ որպէս կը փափաքեմք, երբ տկար է պահարանն. երբ տկար է մարմինն, նաեւ միտքն կը պակասի տոկունութենէ եւ կորովէ: — Շատ յիշուած է այս առած, «Առողջ միտք յառողջ մարմնի» եւ հին է. բայց լաւ չէ բմբռնուած. որովհետեւ տակաւին այնքան կը վախճամք մարմնամարզէ: Եւ հետեւաբար ամէն բանէ կը վախճամք. երկշոտ արարածներ եմք: Մեր երկտասարդութիւն տկարանձն է եւ քաճախ փոքրամարմին, եւ չկարէ տոկալ նաեւ մտաւորական մեծ ու հզօր աշխատութեանց.

միտքն շուտով կը յողնի: Կախ դուրս, մա-
րած աչեր, կոր քամակ, տկար ու հիւան-
դազին քալուածք, ահա սլատիւերն մեր ե-
րիտասարդաց շատերուն. աւաղ, մի տխեղձ
երիտասարդութիւն ունիմք, փոխանակ եւ-
րոպական ազգերու առոյգ՝ կայտառ՝ զօ-
րեղ եւ հսկայ երիտասարդութեան: Մեր
իգական սեռն նոցա կանանց եւ աղջկանց
շատերուն քով մի ճգմուած ծաղիկ է որոյ
վերայ մարդ կը ցաւի:

Եւ ի՞նչ կը լինի մի այսպիսի ազգ. մարմ-
նոյ տկարութիւնն կ'արտադրէ տկարութիւն
հոգեւոյ, եւ Ֆիզիքապէս ու բարոյապէս ան-
զօր արարածներ ի՞նչ բանի կարող են, —
եթէ ոչ գաւազանաւ հովուութեւն եւ, թըշ-
ուառութեան հողմոյն առջեւ ինկած թեթեւ
ունգ յարդի, ազիտից յաղէտս տարուբեր-
ուելոյ: Հին Յոյներն լաւ հասկցած էին այս
ճշմարտութիւններն. ուստի եւ մարմնամար-
դի կարեւորութիւնն մեծ էր առ նոսա. պա-
տանեկան հասակի հրահանգաց անհրաժեշտ-
ներէն մին էր. յատուկ ժիւղնազ կոչուած
չէնքեր կային ուր երիտասարդք կ'երթային
ի մարզս՝ մերկամարմին եւ իւզազօծ. Սպար-
տայի մէջ Լիկուրգոս ստիպողական ըրած էր,

եւ կանայք իսկ, հակառակ իւրեանց սեռի
յատուկ համեստութեան զգացման, մարմնա-
մարդական փորձերու եւ վարժից կը մաս-
նակցէին որպէսզի առոյգ զաւակաց լինէին
մայրեր: Հրապարակական աշխարհախումբ
հանդիսից մէջ, որպիսիք էին Ողիւնպեան,
Նեմեան, Պիւքեան եւ Իսպեան կոչուած
խաղերն, մրցութիւնք կը լինէին, եւ զլիա-
ւորքն էին մարմնոյ ճկունութեան եւ շօ-
րութեան փորձեր. վազք, արդնընկեցութիւն,
զօտէկութիւն, բռնամարտիկ մրցութիւն եւ այլք,
եւ յաղթողն կը ստակուէր դափնեայ սպա-
կաւ Յունաստանի չորս ծայրերէն եկող ան-
համար բազմութեան առջեւ, բանաստեղծք
կ'երգէին զնա, եւ ծնողք հպարտ էին եւ
կ'արտասուէին առ խնդի: Անշուշտ այս մար-
մնական մարզք տուին Յունաց այն շնորհալից
ձեւերն ընդ որս կը զարմանամք տակաւին
նոցա արձաններուն ու քանդակներուն եւ
մինչեւ իսկ իւրեանց յաջորդ արդի բաղիւստ-
ներուն վերայ, — զի մարմնամարզք նպաս-
տաւոր են այնքան ուժոյ որքան բարեշնոր-
հութեան մարմնոյ. — եւ երբ մի օր Պարս-
կաստան, դրեթէ Արեւելք ողջոյն, յոտն ե-
լաւ թափուելոյ Յունաստանի վերայ եւ ո-

ղողելոյ զայն մարդկային ջրհեղեղաւ, Յու-
նաստանի ափ մի ժողովուրդն ցրուեց այդ
մարդկային հեղեղն իբր զփոշի դիր եւ տար,
եւ գոռոզն Քսերքսէս, որ կարծել էր իւր
բանակաց տեսլեամբն միայն պակուցանել եւ
անձնատուր ընել զՅոյնս, մի ձկնորսի նաւա-
կով մագապուր կը զերծանէր յԱսիա: — Կան
ստուգիւ այնպիսի արհեստներ ուր ամենօր-
եայ աշխատութիւնք արդէն դնդերային մեծ
գործունէութիւն մի կը պահանջեն եւ նպաս-
տաւոր են ջղերու զարգացման ու զօրու-
թեան, ինչպէս նաւավարութիւն, ինչպէս
դարբնութիւն. բայց յաճախ նոյն իսկ մարմ-
նական աշխատութիւն պահանջող արուեստք
մարմնոյ այս կամ այն մասերն գործունէու-
թեան մէջ կը դնեն եւ այլք կը մնան անգործ
կամ աննպաստ գրից մէջ, որպէս կոշիակարն՝
որ բաղուկներն կը գործածէ, բայց, նստուկ
է, ոտքերն անշարժ կը բռնէ եւ կռնակն՝
ծռած. իսկ ռւրիշներ, որք մոտաւորական են
մանաւանդ, քիչ առիթ կը թողուն անդա-
մոց եւ մարմնոյ այլ մասանց գործունէու-
թեան. ուստի նոցա եւ սոցա հետ զբաղող-
ներու համար անհրաժեշտ հարկ մի է մարմ-
նամարզն որ խանգարեալ ներդաշնակութիւնն

կը վերահաստատէ եւ կազդուրում ու հա-
ճոյք կուտայ: Թողլով որ վարժարանաց տե-
սուչք դաստիարակութեան գործոյն այս
կարեւոր թերին լրացնեն մեր մանուկներուն
համար, փափաքելի է որ չափահասք մար-
մնամարզական ընկերութիւններ կազմեն, եւ,
մի կարող ուսուցչի հրահանգաց ու առաջնոր-
դութեան ներքեւ, իւրեանց զբօսանաց ժա-
մերէն մի քանին, մի մասնաւոր սրահի մէջ,
մարմնաշարժութեան փորձերու նուիրեն.
չատ դիւրին գործ է այս եւ շատ քիչ ծա-
խուց կարօտ. պիտի զբօսնուն օգտուելով,
զօրանալով, եւ այս օգուտն՝ չպիտի ուշա-
նան զգալ զայն:

ԺԴ.

Մի մարմնամարդական զբօսանք է նաեւ ՊԱՐՆ: Չեմ այն խստաբարոյ մարդոցմէ որք կը դատասպարտեն պարն իրր անբարոյական: Անբարոյականութիւնն մարդոց կրթութեան մէջ կը լինի, եւ երբ կայ հոն՝ այն ատեն կարեն ամէն բանի մէջ զնել զայն, նոյն իսկ ամէնէն սուրբ բաներու մէջ: Երբ երկուստեք, պարողք եւ պարուհիք, բարեկիրթ են, երբ իւրեանց պարտուց ու պատշաճութեան գիտակցութիւնն ունին, այն ատեն երիտասարդներու համար պարն ներելի եւ անմեղ զբօսանք մի է, որ կը զուարճացնէ երիտասարդութիւնն, իրր գեղարուեստ՝ (զի պարն մի գեղարուեստ է) կը կրթէ ճաշակն ու ձեւերու եւ շարժումաց շնորհ ու զիւրաթեքութիւն կ'ընծայէ, եւ իրր մարմնամարդ՝ կը նպաստէ մարմնոյն զարգացման: Պարն, մանաւանդ ընտանեկան ակումբներու մէջ եւ ծնողներու աչաց տակ, ոչ մի վնաս չունի. լաւ կրթէ որդիդ, լաւ կրթէ աղջիկդ,

եւ մի՛ այլեւս վախնար. իսկ թէ չէ՛ կրթւած՝ փախցիր իսկ երբ մի սենեկի մէջ կը փակես զայն եւ դուռն կ'աղխես իւր վերայէն. այդ միայնութիւնն իսկ վտանգաւոր է: Բաց աստի, հեռի պահել երիտասարդութիւնն, ամուսնութենէ յառաջ, ամէն որ եւ է սեռային յարաբերութենէ, մի վնասակար դրութիւն է որ տրամագծապէս հակառակ արդիւնքն կ'արտադրէ. բնութիւնն կ'ապստամբի, կըքերն կը զայրանան, եւ զի զլացար նոցա մի չափաւոր՝ օրինաւոր ճարակ, կը կոխեն կ'անցնին ամէն սահման եւ ապօրինաւորութեան մէջ իւրեանց յագուրդ կը հայթայթեն, մի ցաւալի վրէժ լուծելով անխոհեմ ծնողներէ որք մոռցել էին թէ ինքեանք եւս երիտասարդ են եղած: Հարկ չէ ինձ ցուցնել թէ պարն մի բնական պէտք իսկ է մարդկային բնութեան համար, ներքին յոյզերու եւ զգացմանց արդիւնք, նոցա բացատրութիւնն: Ինչպէս խօսքով եւ երգով, նոյնպէս եւ այդ մարմնոյ ծածանումներով, այդ ոստիւններով ու կայթիւններով կը բացատրէ մարդ իւր ուրախութիւնն՝ եւսանդն եւ մինչեւ տրտմութիւնն, զի երբեմն նաեւ մեռելոց պարեր կային: Ահա էր պարն

այնքան հին է որչափ մարդկութիւն, եւ նոյն իսկ վայրենային տարրական ընկերութիւնք իւրեանց պարերն ունին, վայրագ իւրեանց բարուց պէս. եւ ի հնումն Հնդկաց, Եգիպտացւոց, Հրէից, Յունաց, Հռովմայեցւոց մէջ պարն կցորդուած էր կրօնական արարողութեանց: Պարն չկարեմք բառնալ եւ ոչ իսկ պարտիմք. այլ պէտք է որ ազնուացնեմք զայն, զի բարուց ազնուացման եւ քաղաքակրթութեան հետ ազնուացած է եւ այս. հին՝ լիտի նլարուց պէտք է որ փոխանակեն եւրոպական նոր պարք, աւելի գեղեցկագիտական, աւելի շնորհալից, որք արդէն սկսած են ընդհանրանալ մեր մէջ:

ԺԵ

Մարմնամարդական զբօսանաց հետ կը կապուին նաեւ ԶԻԱՐՇԱԻՆ ու ՆԱԻԱՐՇԱԻՆ, երկու մարդանք որոց թերեւս անունէն իսկ կը դողամք մեք, հայ երիտասարդքս, վասն զի, ըսի արդէն, շատ վախկոտ եմք: Մանաւանդ մեռնելէ շատ կը վախնամք. անշուշտ, պէտք է վախնալ, մարդ երկու անգամ աշխարհ չգայ. մահառիթ պարագայներէ պէտք է զգուշանալ, բայց գիտե՞ք որ մեռնելէ շատ վախցող մարդն՝ մի օր այլ վախէն կը մեռնի: Յաճախ պատահած եմք դաշտերու մէջ ահիպարանոց՝ բոցաշունչ ուռնդներով նժոյգներու վերայ հեծեալ վայելչակազմ Եւրոպացւոց, որոց մէջ նաեւ կիներ կան սեւ երկարատուուն չրջազգեստով, երկայն առնական գլխարկ ի գլուխ, եւ երկնակապոյտ շղարշն ի հով, որք կը սուրան կ'անցնին օդաթռիչ սրարչաւ, եւ մեք խոչոր ապուշ աչեր բացած կը կենամք՝ վարն՝ կը նայեմք նոցա ետեւէն, այր երիտասարդք զարմանալով կ'նոջ

իսկ վերայ: Իսկ պէտք է Գատըզիւղ երթալ (զի հոն տեսած եմ միայն) եւ Մօտայի սարն նստած (նստած զի ուրիշ բանի կարող չեմք) դիտել Անգղիական նաւամրցիկ ֆլիւսի անդամոց ծովուն վերայ ըրած զմայլելի փորձերն: Նեղ ու երկայն, տեսակ տեսակ, շնորհալից, բանաստեղծական, քմահաճ ձեւերով՝ գրեթէ ջուրին հասար մակոյկներու մէջ նստած՝ թեթեւ հագուստներով՝ երբեմն միայն ֆլանէլ շապկով՝ մերկաբազուկ՝ շատ անգամ մէն միայնակ եւ դուն ուրեք կրկին՝ երիտասարդներ ուժգին կը թխավարեն իրարու ետեւէ փրփրելով ծովուն ալիքներն, նետի պէս սուրալով ալեաց երեսէն, ելեւել ընելով մի զմիով զիրեար յետս թողլոյ համար. ծովուն վերայ կը հնչեն իւրեանց գոռ ձայներն զիրեար խրախուսելոյ եւ յետամնացն ծաղրելոյ համար: Ո՛հ, գեղեցիկ է, անմեղ, բանաստեղծական, արիական, այնպէս՝ երկու անհունութեանց մէջտեղ՝ ալեաց մէջէն արշաւել թողլով մազերն զեփիւռին, զեղեցիկ է եւ նաեւ կենսաւէտ: Ուստի եւ երբ նաւահանգիստ կը դառնան ու զոյգ զոյգ գրկած այն բարեձեւ՝ նրբին մակոյկներն կը տեղաւորեն նա-

ւարանին մէջ, ի՞նչ աշխոյժ են, ի՞նչ նոր առոյգութիւն մ'առեր են. իւրեանց կուրծքն ընդլայնուած է գոգցես այն մաքուր ու ազատ օդովն որ ծովուն վերայ կը շնչուի, եւ իւրեանց աճառուտ ու ջլապինդ բազկացոյժն միայն փորձողն զիտէ: Նոյն պահուն մեր երիտասարդք մի գինետան կամ զբօսարանի մէջ, ծխախոտոյ մուխով, մարդոց շունչով եւ այլ գոլորշիներով ապականուած մի մթնոլորտի մէջ, սեղմուած նստած են եւ կ'զբաղին ի՞նչ բանի. — զինքեանս անբանացնելոյ, աղքատացնելոյ, քայքայելոյ: Պէտք է փոխել զբօսանքներն եւ ընտրել զայնս որք զմարդ կը մեծցնեն, պայծառամիտ, զօրեղ եւ քաջ կ'ընեն: Ամէն հաշիւ ընելով, այսպիսիք նոյն իսկ ծախուց տեսութեամբ տնտեսագիտական են, զի սոքա անդունդ չեն, ինչպէս խաղն ու տուրին, գլուխ չեն դարձներ: Եւ գէթ մեր հարուստ պարոններն այս պատրուակն չունին, քանի որ ոսկիներ կը թափեն... աղբեւաց մէջ:

ԺԶ

Մնաց ինձ խօսել մի այլ գրօսանքի վերայ եւ առաջարկել եւ զայն: Այս գրօսանքն է ՈՐՍՈՐԴՈՒԹԻՒՆ: Թէպէտ կենդանիներ, մանաւանդ թռչուններ որք կարծես մարդոյն համար երկնաթիւ եւ անհաստատ տենչերու սիրուն խորհրդանշաններն են, սպաննելոյ կողմնակից չեմ, սակայն, թող որ ուզեմք չուզեմք ամէնքս ակամայ կը քաջալերեմք կենդանասպանութիւնն՝ քանի որ կենդանեաց միսն կը գործածեմք իբր անունդ, իւր այլ առաւելութեանցն համար որսորդութիւնն կը յարգեմ, միայն թէ կրնայ որսորդն գէթ անմեղ թռչնիկներն խնայել եւ աւելի առատ կերակուր խոստացող երէոց ըլլալ ի խնդիր:

Արդէն որսոց գրօսանք միշտ սիրելի եղած են, եւ թագաւորք երէոցներ ունէին ցանկապատ ուր մեծ պատրաստութեամբ կ'ենէին յորս, «ի գրօսանս որսոց» ինչպէս կը գրեն Հայ թագաւորաց համար

մեր նախնի պատմագիրք: Բնութեան հետ ապրիլ մ'է, անտառաց թաւուտներու խորն մխիլ, վեր ելնել մագլէլ բլուրներէ՝ լեռներէ, դիտել քննել՝ ականջ տալ ուշադիր չորս կողմէ եկած ձայներուն որք յաճախ երէին չեն եւ որք, բիւր ներդաշնակ ձայներ բնութեան, կը թափանցեն որսորդին ականջէն, է գի՛ յոգնած՝ վար դնել հրացանն ու նորա բնոյն վերայ հազչեցնել վայրիկ մի գլուխն ի քուն անոյշ, շուներն՝ հաւատարիմ պաշտօնեայներ՝ որք կ'երթեւեկեն աշխոյժ՝ հետաքնին ցոռկ ի գետին, գուարճալի պատրանք, խաբուած յոյս՝ երբ ունայն՝ ականջ ի կախ՝ ետ կը դառնայ բարակն որսական կամ կը բերէ տարբեր ինչ յայնմանէ գոր կը սպասէիր, այս ամենայն օրն կը հիւսէ անոյշ տալաւորութիւններով, հեշտ ու առողջ վայելուցներով, քաղցր յոյգերով: Բաց աստի, գէնքի վարժուելոյ պէտքն ունիմք. մի դատարկ ատրճանակի տեսիլն կը դողացնէ շատերն ի մէջ, եւ կեանքի մէջ քանի՜ դէպքեր կը պատահին ուր մի հրագէն գործածելոյ ընդ սովորութիւն ունենալն կրնայ զմեզ մեծ վտանգներէ փրկել եւ արիւթթիւն տալ մեզ մեր կենաց՝ մեր պատուոյն՝ մեր ընչից դէմ

անիրաւ յարձակում մի անդէն յետս վանե-
լոյ: Օհ, փափաքելի է որ զինուոց ձայնն
դադրի աշխարհէ, ոչ եւս գնտակն արեան
ծարաւի պատուէ օդն չչելով եւ սուրն՝ դժո-
խային շողիւններ արձակելով՝ ճօճայ միջոցին
մէջ, փափաքելի է որ երկաթն գործածուի
միայն կենաց դիւրութիւն տուող օգտաւէտ
գործիներու եւ անօթոց ձուլման. սակայն,
մինչեւ հասնի այս ըզձալի դարն, փիլիսո-
փայից իտէալն եւ մարդկութեան ըզձակէտն,
նոյն իսկ սրոյ թշնամին սրոյ պիտի դիմէ
մերթ ընդ մերթ անձին ի պաշտպանութիւն.
ցորչափ իւր շուրջն զինաթափ չեն այլք,
անգէտ լինել զինու՝ տկար լինել է. առաջին
անպիտան աւազակին որ մութին մէջ կը յար-
ձակի վերադ՝ գերին ես, ստիպուած ես
գլուխդ ծռել որչափ որ բարձր ու վեհ ամ-
բառնայ այն ուրիշ առիթներու մէջ եւ այլոց
առջեւ: Այս կեանքն զոր խլել կուգայ մի
հուղկահար, մի մարդագէտ գազան, ես զայն
Հայրենիքիս, Մարդկութեան կը պարտիմ,
եւ սակայն Հայրենիքն ու Մարդկութիւնն
այլ անվախ ու վեհ հոգիներու պէտք ունի,
ոչ թէ մուկերու որոց բոլոր արիութիւնն
կայանայ՝ կատուին ի տեսիլ՝ ամէնէն մօտաւոր

ծակն փախչիլ կարենալոյ մէջ: Օրինակն թե-
րեւս ազնիւ չէ, բայց բացատրիչ է:

ԺԷ

Տիկնայք եւ տեարք, ահաւատիկ այն գլխա-
ւոր զբօսանքներն զոր բարոյական, ազնիւ,
փրկաւէտ, կազդուրիչ, շինիչ եւ ըստ ամե-
նայնի համապատասխանող կը հաւատամ զբօ-
սանաց նպատակին. այս զբօսանաց մէջ է
զի միտքն, է զի մարմինն եւ է զի երկոքին
ի միասին իւրեանց գործունէութեան խորթ
եւ հեշտ ձարակ մի կը գտնեն եւ աշխատու-
թեան յառաջ բերած յոգնութիւնն ու տկա-
րութիւնն կը դարմանեն եւ կ'ապահովեն
մարդկային անհատին եւ ազգաց ամբողջա-
կան՝ բոլորամասնեայ կեանքն ու աճումն:

Բայց չեմ կարող վերջացնել խօսքս առանց
ձեր ուշադրութեան ներկայացնելոյ այս կէտ,
զոր անշուշտ ձեր մէջէն նոքա որ ընտանեաց
գլուխ եղած են՝ քան զիս լաւ գիտեն, թէ ըն-
տանեկան՝ ԱՄՈՒՄՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔՆ, ընտանի

յարկն , ինքնին միայն , իւր մէջ կը բովանդակէ չափ մի սուրբ ու անխառն զուարճութիւններ , զբօսանք եւ սփոփանք զոր բնութիւնն այդ պարտքի կատարման մէջ դրած պահած է : Իւր ընտանեաց ծոցոյն մէջ մարդ կը հանգչի . ծնողներ տեսած եմ , դեռ երիտասարդ , որք ամուսնութենէ յառաջ այնքան անյազ էին զուարճութեան , ամէն պարահանդիսի մէջ էին , ամէն ակումբի կը վազէին , եւ սակայն երբ ամուսնացան եւ զաւակներ հասան , ամիոփութեան , քաջութեան , արտաքին զուարճութեանց փափաքն անցաւ : Թէ հարցնես նոցա « Ի՞նչ կ'ընէք , ինչո՞ւ դուրս չէք ելներ » , — « Ի՞նչ ընենք , կը պատասխանեն , տղաքներով կ'զբօսնունք : » Այո , ճշմարիտ է այս բառ . տղաքներն տան թռչուններն եւ , տան մէջ գարունն ու ծաղիկներն եւ : Նոցա չաղփաղփին , անմեղ ժպիտն ու անդուսդ ծիծաղքն , խելացի աչերն ու անբիծ կաթնաթոյր ճակատն կը զուարթացնեն ամէնէն տխուր սիրտն եւ ամէնէն մթին ճակատու կնճիռքն կը փարատեն . նոցա անմեղութիւնն հրահանգիչ է . հայրն ու մայրն այդ պզտիկ էակներէն կը սովորին երջանիկ՝ գորովասիրտ՝ հեռատես՝ խնամիտ լինել , եւ կարեկցու-

թեամբ նայիլ նոցա վերայ որք , ընտանեկան կեանքի սրբավայրէն դուրս , նուաստացուցիչ եւ մարդասպան հաճոյքներու եւ ապականալից ընկերութեանց մէջ դիւր եւ զբօս կը խնդրեն . . . :

Երես 53. — Բանախօսութեանս հեղինակն անժամբ փորձառու եղաւ այն խոր տպաւորութեան եւ գործնական արդեանց զոր յառաջ կը բերէ ժողովրդեան վերայ մի օգտակար նիւթոյ մասին եղած պարզ ու պայծառ բանախօսութիւն: Սամաթիացիք ոչ միայն եռանդագին համակրութեամբ շրջապատեցին բանախօսն, այլ եւ նոյն վայրկենէն շատեր գործնական փորձեր տուին իւրեանց կրած տպաւորութեան եւ ստացած համոզմանց՝ իսկոյն հրաժարելով ծխելէ եւ խմելէ, եւ, որպէս կը տեսնուեալ, անտի եւ այսր կը շարունակեն բազում իւրեանց ուխտին մէջ: Խօսքն ամենակարող է. մտքերու եւ սրտերու վեհագոյն է նա: Փափաքելի է որ կարողագոյն լեզուներ, խորագոյն հմտութեամբ զինեալ, յապարհէզ զան խօսիլ ժողովրդեան հետ իւր պիտոյից, իւր շահուց եւ իւր պարտուց վերայ: Ժողովուրդն ծաւալի է ճշմարտութեան, պէտք է յագեցնել զայն: Միտք, գաղափար պէտք է շինել, եւ ապա ժողովրդէն թշուառիս շարժում եւ դէպ յառաջդիմութիւն անվրէպ քայլեր սպասել:

Երես 56. — Էլիզէ Ռըքլի, իւր Նոր Տիեզերական Աշխարհագրութեան մէջ, յԱնգղիա տղայոց ֆիզիքական կրթութեան վերայ խօսելով կ'ըսէ. «Եթէ Անգղիա եւրոպիոյ այն աշխարհն է ուր ամէնէն աւելի յաջողութեամբ զբաղած են այլեւայլ ցեղէ կենդանիներ մեծցնելոյ եւ յառաջ բերելոյ, նաեւ այն աշխարհն է ուր մանկան ֆիզիքական դաստիարակութիւնն ամէնէն աւելի հանճարով եւ բնութեան յարգանքով զործ կը դրուի, այնպէս որ մանուկն կարենայ աճիլ զօրութեամբ եւ գե-

ղեցկութեամբ : Քիչ անզղիացի պեպիներ (երախայներ) կան որք զմայլելի չլինին : Դժբախտաբար թշուառութիւն շուտով կը խամրէ ի նոցանէ շատերուն դէմքն, քայց, նոցա մէջ որք բախտի առանձնաշնորհութիւնն ունին , քանինք կը բռնեն իւրեանց տղայութեան խոստումն սքանչելի երիտասարդներ զառնալով..... : Նոցա դաստիարակութեան մէջ, ամէն բան ի հաշիւ առնուած է նայուածքին աւելի հանդարտութիւն, զնդերաց աւելի ոյժ, կամաց աւելի կորով տալոյ համար : Ծնորդիւ այսպիսի հրահանգաց, այս մարդիկ կ'ուսնին ամէն առթի մէջ վստահիլ յինքեանս . կ'արհամարհեն հիւանդութիւնն, յոգնութիւնն ու վստանքն . չկախնան ոչ բացօթեայ մնալէ, ոչ ցրտէ, ոչ տաքէ . եթէ մէն միայնակ մնան անապատի մէջ կամ ովկէանու վերայ , ոչինչ նուազ իրեւ կողմնացոյց կը պահեն իւրեանց անկրելի կամքն, եւ, ցորչափ իւրեանց գործն չէ աւարտած , իւրեանց աչքին ոչ ծնողը կ'երեւի, ոչ բարեկամ, ոչ այն մեծ քաղաքներն յորս այնքան հեշտ է կեանքն : Քիտակից իւրեանց զօրութեան , կ'արհամարհեն նենգութիւնն, որ տկարաց հնարքն է . չստեն բնաւ, խրոխտաբար կ'ըսեն ճշմարտութիւնն, նոյն իսկ երբ վնաս բերէ իւրեանց անծին :

Սրեւ 63. — Հայաստանի քաղաքաց մէջ՝ բարեբախտաբար՝ ծիարշաւն ժողովրդեան սիրելի զբօսանքներէն մին է : Կիրակէ կամ տօնական օրեր Հայ կտրիմներ՝ սօս երիվարաց վերայ հեծած՝ ընդարձակ ասպարիզի մէջ ձեռիս կը խաղան շրջապատուած արանց եւ կանանց անհամար բազմութենէ որք պարտալն կը ծաղրեն եւ կը խրախուսեն յաղթողն, որպէս կը պատմէ Հ. Գ. Մուանձեանց իւր Մանամայի մէջ :

Վ Բ Ի Պ Ա Կ Բ

~~~~~

Էջ	Տող	Սխալ	Ուղիղ
10	25	խմացականու	խմացական ու
32	6	կը ջլատին	կը ջլատեն
32	7	պարտեն	պարտին
42	22	օրաթիօն	օրաթ օրիօն

15000

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0786495

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0786496

I

585

586

ՀԵՂԵՑԱԿ

ՈՒՐԻՇ ՀՐԱՏԱՐԱԿ ՈՒԹԻՆՔՆ

ԼԱՐՔՆԵՐ «ԲԱՆԵ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՈՒՐՈՒՔ», Թարգմ.
(սպառած).

ԱՌԱՋԻՆ ՏԵՐԵՔ, ՔԵՐՔՈՒՄԸ, ՄԱՆ ՍԱԼԻՄՏԱՅ, ՃՈՒՔ,
ԱՂԵՒԱՅԻՔ, ՅԱՆԵՐԱՄԸ. ԳԻՆ 2 ՖՈՒՍԻՔ.

ԵՐԿՈՒ ԲԱՆԱԾՈՒԹԻՆՔ. Ս. ԹԵՐԱՊՈՒՐԻՆ ԵՆ ԳՈՒՔ.
Բ. ԳԵՂԵՑԻԿՆ ԵՆ ԳԵՂԱՐՈՒՆՏԻ. ԳԻՆ 5 ԴԱՆԵԿԱՆ